

Institvt

El naixement de Jaume I
Drama històric amb pròleg,
quatre actes i epíleg

d'Estvdis

PUBLICACIONS

DE LA

PRESIDÈNCIA

Josep-David Garrido i Valls

29 / 2008

Catalans

**PUBLICACIONS
DE LA
PRESIDÈNCIA
29 / 2008**

El naixement de Jaume I

Drama històric amb pròleg,
quatre actes i epíleg

PUBLICACIONS

DE LA

PRESIDÈNCIA

Josep-David Garrido i Valls

29 / 2008

Garrido i Valls, Josep-David

El Naixement de Jaume I : drama històric amb pròleg,
quatre actes i epíleg. — (Publicacions de la Presidència ; 29)

ISBN 978-84-7283-977-9

I. Institut d'Estudis Catalans

II. Col·lecció: Publicacions de la Presidència ; 29 III. Títol

1. Jaume I, Rei de Catalunya-Aragó — Naixement — Teatre
849.9-2"20"

Disseny gràfic: Enric Satué

© Josep-David Garrido i Valls

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juny de 2008

Tiratge: 1.000 exemplars

Text original revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei
Editorial de l'IEC

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Limpergraf, SL

ISBN: 978-84-7283-977-9

Dipòsit Legal: B. 28241-2008

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

*Dedicat al poble del Camp de Mirra,
apòstol de l'obra del gran rei
dels valencians*

PROEMI

L'obra que presentem té un origen coral: amb motiu de la inauguració l'any passat del mural en commemoració del pacte que signaren els reis Jaume I i Alfons X al Camp de Mirra el 1244, un dels col·laboradors de l'Associació del Tractat d'Almislà va suggerir que, a la vista de l'efemèride del 800 aniversari del naixement del Rei Conqueridor, que celebrem enguany, es podria fer alguna recreació sobre la llegendària i mítica naixença de Jaume I, que el mateix rei descriu tan bé a la seua crònica. Així és com un dels assistents a l'acte, l'historiador i periodista David Garrido, assumia la proposta personalment i, en qüestió de pocs mesos, l'oferia per a ser assajada i representada pel quadre d'actors del Tractat.

És, en aquest sentit, una autèntica satisfacció per a nosaltres encapçalar l'edició d'aquest drama històric. En primer lloc, perquè es tracta d'una obra singular: pertany a un historiador però no és un treball de recerca, i és una obra literària però no és el producte d'un escriptor dedicat a la creació (almenys, fins ara). Dit d'una altra manera, és un treball que consta del rigor científic que només li pot donar un especialista en història, i és alhora una peça teatral d'un autor novell que se'ns descobreix com un dramaturg experimentat. Però no sols hi trobem una gran aproximació als fets reals que són objecte de recreació literària sinó també a la llengua de l'època, en perfecta simbiosi amb el català modern dels valencians, cosa que permet als espectadors actuals accedir sense interferències al missatge de la representació. L'ambient lingüístic del moment històric es complementa perfectament amb els poemes trobadorescos en llengua occitana que podem sentir, ací i allà, al llarg de l'obra. L'objectiu de tot plegat és satisfer el precepte horacià de *docere delectando*, perquè assistim a la lliçó d'un professional de la història sense l'aridesa habitual en aquests casos: no hi ha proliferació de dades històriques ni de notes ni cites bibliogràfiques,

sinó que, ben al contrari, hi trobem una trama molt ben organitzada, uns diàlegs àgils i ben construïts, i un perfecte fil conductor de l'obra en el personatge de Jaume I, que presència totes les intrigues prèvies al seu engendrament, al naixement i al desenllaç de la seua curta vida familiar i començament precoç de la seua activitat política.

En segon lloc, la nostra satisfacció respon també al fet de la nova col·laboració cultural que encetem amb l'edició d'aquesta obra: des de 1976 (setè centenari de la mort de Jaume I), en què tingué lloc la primera representació del Tractat d'Almislà i, més recentment, des de 2005, en què s'inaugurà a Alacant la delegació de l'Institut d'Estudis Catalans, no havia sorgit l'avinentesa per a obrir una línia de treball comuna. I ho fem gràcies a una persona que ens ha ajudat a conjuminar, amb la seua obra, els objectius de les respectives institucions: la recuperació de la història del nostre bocí meridional del Regne de València (pel que fa a l'Associació del Tractat d'Almislà) i la difusió del coneixement de la cultura catalana (pel que fa a l'Institut d'Estudis Catalans). Parlem, lògicament, de l'autor de l'obra, nascut a la ciutat d'Alacant el 1965 però que podem considerar *adoptat* pel Camp de Mirra d'ençà que inicià fa uns anys la col·laboració amb l'Associació del Tractat mitjançant conferències i articles sobre el període que s'ocupa de la nostra història medieval. David Garrido, a més de ser especialista en aquest període històric, del qual són bons exponents els seus llibres *Jaume I i el Regne de Múrcia* i *La conquesta del sud valencià i Múrcia per Jaume II*, ha estat professor de paleografia i diplomàtica a la Universitat Autònoma de Barcelona, i actualment escriu assíduament a la premsa valenciana i ha publicat llibres de divulgació històrica i de periodisme d'investigació sobre política internacional.

Invitem, doncs, el lector a passar pàgina i endinsar-se en les intrigues cortesanes de les terres del Lluenguadoc,

pàtria de la mare de Jaume I, en el moment en què el seu pare, Pere el Catòlic, rei de Catalunya i Aragó, encara les dominava. Per diverses circumstàncies, aquest domini septentrional del nostre país seria arrabassat pel poderós Regne de França (1213), fet que seria decisiu per a la futura orientació meridional de la confederació catalano-aragonesa. I en aquesta nova conformació del país, Jaume I hi diria la seua fundant els regnes de Mallorca i València. L'Associació del Tractat i el poble del Camp de Mirra afigen ara, a la representació que, des de fa més de trenta anys, té lloc cada 25 d'agost, aquest nou drama històric que ens recorda un altre aspecte de la figura de Jaume I: el seu naixement providencial, sense el qual, probablement, el nostre vell Regne de València i el modern País Valencià no serien el que són hui.

Romà Francès i Berbegal

(President de l'Associació del Tractat d'Almisrà)

Brauli Montoya Abat

(Delegat de l'Institut d'Estudis Catalans a Alacant)

PRESENTACIÓ

El 2 de febrer de 2008 s'acompleixen vuit-cents anys del naixement d'un personatge històric de primera magnitud, que esdevingué el primer rei dels valencians. Jaume I, qui encapçalà les hosts catalanes i aragoneses en la conquesta de Mallorca, València i Múrcia, nasqué a la ciutat llenguadociana de Montpeller, la matinada d'aquell dia de 1208. L'efemèride bé mereix una commemoració, puix que l'antic Regne de València, gènesi del País Valencià modern, deu molt a l'acció política d'aquell formidable home d'estat medieval.

El naixement de Jaume I, malgrat els avenços de la recerca històrica, encara planteja molts dubtes als historiadors. El relat d'aquells fets està farcit d'esdeveniments extraordinaris, com el mateix rei recull a la seua crònica o *Llibre dels feits*, que més tard reelaboraren els cronistes Bernat Desclot i Ramon Muntaner, molt deutors dels poemes posats en circulació pels trobadors. Fins i tot Pere Marsili, autor d'una versió llatina de les memòries reials, contribueix a ornamentar amb elements de collita pròpia el relat primigeni.

En 1208 la terra dels valencians era encara una terra àrabiga, dominada per la secta islàmica dels almohades, constituïda en imperi que abraçava gran part del Magrib i Al-Àndalus. La geografia del naixement, doncs, no és valenciana. Ens traslladarem a la vella Occitània, aquell país de trobadors i cavallers, la pàtria de l'amor cortès, impecablement culta per a l'època. Una Occitània, però, trasbalsada pels efectes de l'heretgia càtara i posterior reacció del papat: Innocenci III organitzà tota una croada per reduir els qui dissentien del credo romà. Croada, tanmateix, que contribuï a posar les urpes franceses sobre la terra d'Oc. El progenitor de Jaume I, el rei Pere (I de Barcelona, II d'Aragó), anomenat «el Catòlic», no pogué abandonar els seus vassalls occitans, malgrat que mai no se separà de l'obediència a Roma. La mort li vingué a Muret —*Murell* al *Llibre dels feits*— al setembre de 1213, en lluita contra el capitost croat Simó de Montfort. Altrament, la

mare del rei Conqueridor, la reina Maria, morí a Roma mesos abans del desastre militar del seu espòs. Hi era per oposar-se al divorci que reclamava el marit. Fou enterrada a l'església de Sant Pere amb fama de santedat.

El 2008 és l'any Jaume I. Així ha estat declarat per les diverses administracions dels Països Catalans, per a les quals, malgrat les pugnes polítiques del present, la figura del rei Conqueridor sempre ha estat un referent d'unió i vertebració dels territoris on regnà. Aragó, però, n'ha quedat al marge: les desavinences entre rei i regne occidental sembla que encara perduren vuit-cents anys després. Abans, però, l'Associació del Tractat d'Almizra ja havia reivindicat la data. Un poble de la comarca de l'Alcoià, a la capçalera del riu Vinapó, el Camp de Mirra, que cada 25 d'agost representa teatralment un dels fets que basteixen la història del regnat del Conqueridor, ara s'ofereix per traslladar als escenaris la història del naixement del fundador del Regne de València. Vet ací que naix aquesta obra, amb voluntat sobretot d'ensenyar, didàctica, també amb la pretensió d'entretenir i, òbviament, també commemorativa. Les accions i els personatges brollen de la historicitat més estricta, tot i que també s'hauran d'entendre i permetre algunes llicències literàries, del tot necessàries per a poder desenvolupar l'acció teatral, que s'estén sobre un període històric de deu anys, des de la conferència de Milhau, a l'abril de 1204, fins a la recuperació del rei Jaume encara infant pels seus súbdits catalans al juny de 1214, quan encara qui havia de conquerir València era un xiquet de sis anys i quatre mesos.

Deu anys intensos de la història del casal comtal de Barcelona i reial d'Aragó que ací es descabdellaran a l'albir de l'autor, convertits en una obra teatral que esperem que arribe a guanyar la benevolència de l'espectador. Deu anys que significaren la fi del somni de domini sobre Occitània de la dinastia de Guifré el Pilós. Amb Jaume I els interessos can-

viaran, ja que el desastre de Muret no fou debades, i ara l'acció militar de catalans i aragonesos serà menada contra Al-Àndalus.

Val a dir que no és la primera vegada que el naixement de Jaume I ha inspirat un text teatral, tot i que amb motius ben diferents. A Frederic Soler i Hubert —*Serafi Pitarra*— li són atribuïdes *Don Jaume el Conqueridor*, obra de la qual sempre negà l'autoria, i també *Don Pere d'Aragó, o sia l'engendrament de Don Jaume el Conqueridor*, totes dues anteriors a 1875. La segona, però, signada sota el pseudònim de *Silvestre Perasa*, alguns estudiosos han cregut que fóra de Conrad Roure. Nogensmenys, dues peces teatrals, de qualitat discutible i amb gran contingut escatològic i sexual, que només pretenien la rialla del públic. Jaume I, en la sàtira teatral de Perasa, és concebut en una casa de barrets. Amb això ho diem tot. Ah! Però el final és feliç i els cònjuges —rei i reina— es reconcilien.

No seguirem ara l'estela dels comediògrafs barcelonins del segle XIX, però n'haviem de fer esment. El naixement de Jaume I ben bé mereixia un tractament teatral diferent i, vet ací, que sorgí l'oportunitat amb motiu de l'efemèride del vuitè centenari d'aquell fet històric. Una obra, aquesta que el lector té a les mans, destinada a la gent del Camp de Mirra, tan identificada amb les gestes de Jaume I, però amb vocació també d'arribar a tots els territoris on Jaume I regnà. Com no admirar els membres de tan benemèrita associació que any rere any, durant més de tres dècades, ha popularitzat la figura del rei Conqueridor? La representació del *Tractat d'Almísrà* és ja un clàssic de la dramaturgia festera valenciana, car no hem de deixar de costat les festes de Moros i Cristians —tan nostrades— on s'emmarca.

I no obviem pas que la nostra edat mitjana també és memòria històrica. Que ningú no pretenga que l'oblidem. Els valencians perdérem el Regne, alguns, passat el temps, també

la vergonya, però el poble del Camp de Mirra amb el seu exemple, patriòtic i sincer, reivindica any rere any que la nostra història és ben viva i, en definitiva, que l'obra política d'aquell campió del segle XIII algun dia pugui tornar a ressorgir. El nostre futur, la nostra identitat pàtria depèn molt de la recuperació d'aquesta història que de ponent ens volgueren arrabassar.

Abans de passar a l'acció, de rememorar el Llenguadoc enyorat de la nostra historiografia, només ens resta agrair a l'Associació del Tractat d'Almizra l'entusiasme mostrat i l'acollida dispensada a la dramatització del naixement de Jaume I. Un agraïment i un deute de l'autor també extensiu a l'Institut d'Estudis Catalans, per l'interès palès des del primer moment i que s'ha materialitzat, finalment, en la publicació de l'obra. Esperem que l'esforç no haja estat debades i que el coneixement de la nostra història ens ajude a fer front als reptes del futur. Vet aquí, doncs, el veritable significat de la celebració del naixement del rei que configurarà el nostre espai nacional. Que l'esperit del noble En Jaume de Catalunya i Aragó ens il·lumine!

El Portell de la Moleta (Alacant),
9 d'octubre de 2007
*769è aniversari de l'entrada de Jaume I
a la ciutat de València*

FIGURA 1. *Placa commemorativa del naixement de Jaume I al lloc on era el palau de Tornamira, a Montpeller. (Foto: Alfons Rovira.)*

FIGURA 2. Torre de la fortificació medieval de Montpeller. Al centre hi ha una inscripció dedicada a la memòria de Jaume I. (Foto: Alfons Rovira.)

FIGURA 3. Mosaic commemoratiu de la primera representació del Tractat d'Almisrà, de M. Maestre Castelló.

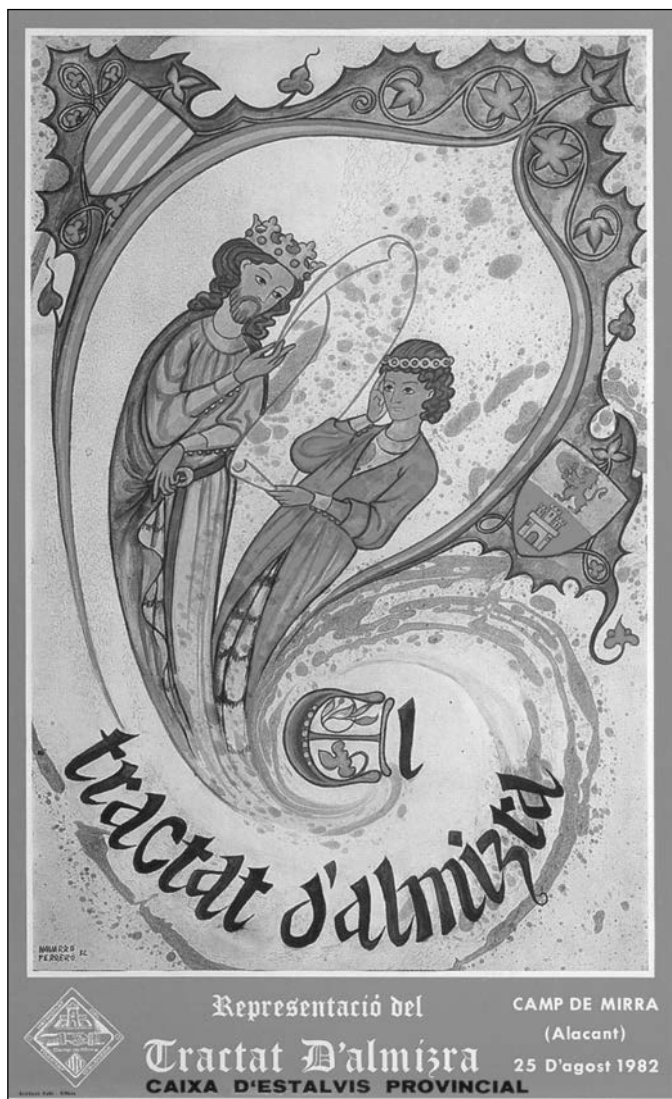

FIGURA 4. Cartell de la representació del Tractat d'Almizra de l'any 1982, original de J. Navarro Ferrero.

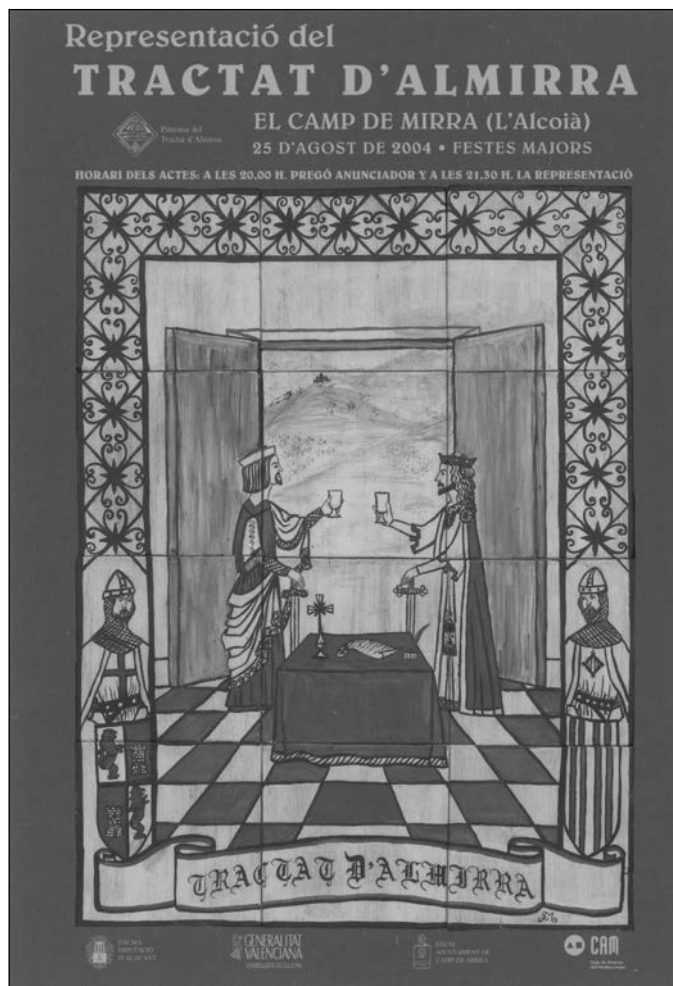

FIGURA 5. Cartell de la representació del Tractat d'Almisrà de l'any 2004, realitzat per J. M. Francés Martínez.

FIGURA 6. *Pregó anunciador del Tractat (representació de l'any 2001).*
(Foto: Adolfo García.)

21

FIGURA 7. *Moment de la representació de l'any 2001.* (Foto: Carles Mas.)

FIGURA 8. Mural ceràmic de la Casa de les Monges del Real (les Penyetes), al·lusion al campament de l'infant Alfons de Castella quan la signatura del Tractat d'Almizrà (26 de març de 1244), que delimità la primera frontera meridional valenciana.

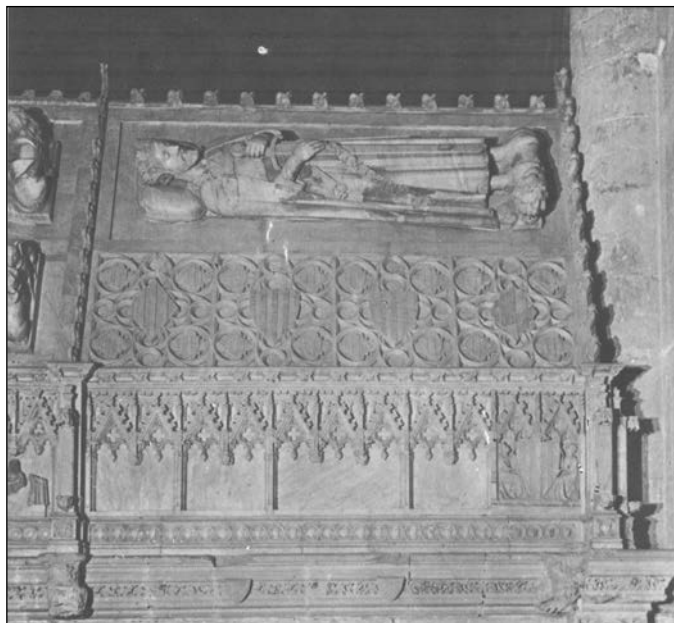

FIGURA 9. *Estàtua jacent de Jaume I al monestir de Poblet.*

DRAMATIS PERSONAE

Rei Jaume I
 Rei Pere el Catòlic (Pere I de Barcelona i II d'Aragó)
 Reina Maria (senyora de Montpeller)
 Comte Alfons (germà del rei Pere, comte de Provença, de
 Gavallda i Rasès)
 Comte Ramon (Ramon VI, comte de Tolosa)
 Comte Sanç (oncle del rei Pere, comte del Rosselló)
 Dos cavallers que guarden l'estança del castell de Milhau.
 Cavaller català que anuncia l'arribada del comte de Tolosa
 Dos cavallers tolosans
 Notari
 Cambrer reial
 Joglars
 Elisabet, dama de companyia
 Garsenda, dama de companyia
 Ermessenda, joglaressa
 Infanteta Sança
 Cavaller del castell de Cotlliure
 Galceran de Rabastencs, emissari tolosà
 Guillem de Frontinhan, ambaixador de Montpeller
 Cònsol primer de Montpeller
 Cònsol segon de Montpeller
 Herald
 Mafalda de Severac, jove concubina del rei Pere
 Dalmau de Creixells, ajuda de cambra del rei Pere
 Guillem d'Alcalà, cortesà del rei Pere
 Oficial del bisbe de Magalona
 Dos notaris, deu cònsols i hòmens de religió
 Donzelles de Montpeller
 Jaume I infant
 Simó de Montfort, capitost croat
 Guillem de Mont-redó, mestre del Temple a Montsó
 Cavallers i soldats catalans
 Cavallers i soldats francesos

PRÒLEG

(*Entra el rei Jaume I en escena.*)

REI JAUME I: Per on cal començar aquesta història? Se'm fa ben difícil. El meu naixement coincidí amb anys d'infortuni. Però una cosa és certa, que el nostre avi, el bon rei Alfons demanà la filla de l'emperador de Constantinoble per muller. Eudòxia era el seu nom, però, dissortadament, el rei es casà finalment amb la castellana Sança, filla de l'Emperador de Castella Alfons.

Pobra Eudòxia; ja ho comentà Péire Vidal en els seus versos, perquè tots els països de la llengua d'oc ho saberen: el rei preferí...

*...de Castella
una pobra jorencella
que d'or carregat un camell
amb l'imperi dels Manuel.*

28

Eudòxia era arribada a Montpeller, on s'assabentà del matrimoni del meu avi amb la meua àvia Sança la castellana. La confusió l'aprofità el senyor de Montpeller, En Guillem, que la demanà en matrimoni. Serien unes noces desiguals, que una princesa de l'Imperi dels grecs només podia casar-se amb emperador o rei, però, finalment, convingueren el matrimoni, fruit del qual nasqué la nostra mare Maria.

No hi hagué dona al món com ella tement i honrant Déu: Maria de Montpeller seria reina santa, que així és aclamada pels qui són a Roma, on és enterrada. Però la nostra mare patí les inconveniències del segle: el senyor de Montpeller repudià Eudòxia i trobà l'amor en la castellana Agnès, que li donà quatre fills: Guillem, Burgunyó, Bernat-Guillem i Tortoseta.

La nostra mare la maridaren ben aviat, primer amb el vescomte Barral de Marsella, que aviat la deixà vídua, i després amb En Bernat, senyor de Comenges. La raó d'aquests matrimonis, però, era el desig del nostre avi Guillem d'apartar la nostra mare de l'herència de Montpeller.

Guillem VIII de Montpeller traspassà d'aquest món a la fi d'agost de l'any de Nostre Senyor de 1203. Pel seu testament, instituí hereu de la ciutat i els vint-i-nou castells que en depenien el seu fill natural Guillem. Però ni el poble de Montpeller ni el sant pare Innocenci consentiren a respectar la voluntat del senyor mort i sempre recolzaren Maria com a hereva.

El nostre pare s'havia compromès a respectar la voluntat d'En Guillem, però les circumstàncies l'obligaren a canviar d'actitud. Fou quan, esperonat pels seus consellers més directes, acaricià la idea d'esposar la senyora de Montpeller. Hi havia, però, un obstacle: el senyor de Comenges, el seu marit.

En això comença la història del nostre naixement, quan el nostre pare es reuní, a la darrerria del mes d'abril de l'any de Nostre Senyor de 1204, amb el seu germà i oncle nostre, el comte Alfons de Provença, i amb el comte tolosà Ramon VI. Aquella entrevista tan transcendental, amb participació també del comte Sanç del Rosselló, tingué lloc al nostre feu de Milhau, en terra del Llenguadoc.

I és que a la pàtria d'Oc preocupava la determinació del sant pare Innocenci d'extirpar per la via de les armes l'error dels albigesos. Debades foren les missions apostòliques dels llegats de Roma, obcecats en la imposició i no en la conversió.

De més a més, tingueu en compte que la nostra tia Elionor s'havia casat amb el comte Ramon de

Tolosa, així que els casals de Barcelona i de la capital del Garona, abans enfrontats, havien segellat pacte d'amistat i el nostre pare, campió de la cavalleria per damunt de tot, no podia deixar de donar escolta a les demandes d'ajut del seu cunyat i de la seua germana.

Comença, doncs, aquesta història al castell de Milhau, un dia d'abril de l'any de Nostre Senyor de 1204, on es parlaren de molts afers, importants tots, que determinarien la sort del meu naixement.

*(El rei Jaume surt de l'escena mentre se sent la
música d'època.)*

ACTE I

ACTE I

Escena primera

Castell de Milhau (Llenguadoc). L'acció se situa a l'estança principal de la fortalesa. A les parets llueixen les armes de la casa comtal de Barcelona i reial d'Aragó, en or quatre pals de gules. Al fons, una porta custodiada per dos cavallers de la guàrdia personal del rei En Pere.

(Entren en escena el rei Pere i el comte Alfons, el primer porta al pit les armes de Catalunya i Aragó, el segon hi exhibeix les armes de Provença, en or tres pals de gules.)

REI PERE: No patiu, benvolgut germà, que la querella que manteniu amb el comte Guillem de Folcalquer tindrà aviat solució; la possessió de Sisteron no ha de provocar la discòrdia a la Provença.

COMTE ALFONS: Sire. És el dot de la meua esposa...

REI PERE: Però ha estat feu tradicional dels Folcalquer. Siguen exemple dels vostres vassalls i que la vostra joventut no us encegue. El futur del nostre llinatge a la pàtria d'Oc depèn del nostre bon capteniment. El Papa ens amenaça i cal que la Provença estiga unida. No balafiem amb decisions forassenyades l'herència dels nostres avantpassats.

COMTE ALFONS: Sire, sou el cap de la nostra casa. Confie en vós. Tanmateix, no podré confiar a partir d'ara en el nostre oncle Sanç. Ajudà els meus enemics.

REI PERE: Germà, el nostre oncle és gat vell en política. Si ha ajudat el de Folcalquer els seus motius tindria. Ho solucionarem aviat, us ho prometem. Però, avui, ací, altres afers ens interessin, que la sort de la nostra dinastia depèn de la nostra unió...

*(Un cavaller entra a l'estança i anuncia l'arribada
del comte de Tolosa.)*

CAVALLER: Sire. El comte de Tolosa és ací.

REI PERE: Feu-lo entrar en continent!

*(Moment de silenci, el cavaller surt per la porta
custodiada. Poc després entren a l'estança el comte
Ramon —porta al pit la creu de Tolosa—
acompanyat per dos cavallers tolosans.)*

COMTE RAMON: Majestat. *(Fa una reverència al Rei Pere.)* Com-
te Alfons. *(Saluda el Comte Alfons.)* Germans meus.

REI PERE: Benvingut siau a Milhau, germà.

COMTE ALFONS: Déu vos guard!

COMTE RAMON: La vostra germana Elionor us saluda. Ha res-
tat a Tolosa. *(Fa un senyal amb la mà i els dos cava-
llers que l'acompanyaven es retiren eixint per la porta
del fons.)* Aviat seré pare i les incomoditats del viatge
no són les més propícies per a una dona en el seu estat.

REI PERE: Ho comprenem i us estem molt agraïts de la vostra
presència avui ací.

COMTE RAMON: Sire. Sóc jo qui us ha d'agrair la celeritat d'a-
questa reunió. Les amenaces del nou papa contra la
pàtria d'Oc necessiten convenient resposta. Ningú no
ha de dubtar de la meua fidelitat a la Santa Romana
Església. Ni tampoc descuidaré el meu deure de sen-
yor envers els meus vassalls.

Els monjos blancs recorren les meues terres
predicant la destrucció. S'atreviren, fins i tot, de pre-
sentar-se al meu palau de Tolosa. Diuen de la meua
capital que és el «niu des d'on el verí de l'error s'es-
campa arreu del país». Malparits! La paraula de Crist
no es predica amb l'amenaça.

REI PERE: No podeu dir això dels legats del sant pare. Cal trobar-hi alguna solució, que ben bé coneixem les argücies dels clergues romans. A Carcassona presidírem una reunió entre els legats i els càtars i, per Déu!, la serp diabòlica bramava per boca d'aquells enviats de Roma. Però bé sabem que el papa Innocenci ha exhortat el rei francès per venir contra nós i els nostres vassalls. No temem el poder del rei de França, que Occitània ens pertany per dret i justícia, però faré tot allò que puga per aconseguir la pau. De cavallers no ens en falten per a defensar la terra, però una pau injusta sempre serà millor que una guerra justa.

COMTE RAMON: Anireu a Roma?

REI PERE: Oc! De seguida iniciarem els preparatius i enguany mateix, amb l'ajut de Déu, serem a Roma.

COMTE RAMON: Que Déu us concedisca l'èxit en la missió. Però, permeteu-me, us he de posar en aguait. Papa Innocenci no és del tarannà del seu antecessor. Serà difícil de convèncer.

REI PERE: I si cedisc a l'apostoli tots els meus regnes i estats?

COMTE RAMON: Què hi dieu?

REI PERE: Posaré el meu Regne d'Aragó, els meus comtats catalans i tots els meus senyorius occitans sota l'empара de la Santa Mare Església.

COMTE RAMON: Sire. Us adoneu dels riscos de tal decisió? (*Visiblement surprès.*) Aragó en mans del Papa! Déu vulga, llavors, que la vostra espasa no s'aixequi contra els vostres vassalls.

REI PERE (*descontent per la resposta del comte Ramon*): No us permetem que parreu així, comte! I us exigim que d'ací avant feu per desterrar l'heretgia de les vostres terres. El futur de la pàtria d'Oc està en joc. (*Més tranquil.*) La decisió està presa, a l'octubre partirem vers Roma.

(S'adreça al seu germà el comte Alfons:) I pel que fa a vós, germà, hem concertat la pau amb Gènova. No espereu cap acció hostil per aquelles fronteres del vostre comtat.

COMTE ALFONS: Us n'estic verament agraït.

REI PERE: Si Déu vol, armarem cinc galeres per anar a Roma.

Comte Ramon, rebéreu la nostra carta amb la nostra petició?

COMTE RAMON: Cert. Els cinquanta mil sous melgoresos els teniu a la vostra disposició. Només resta signar els documents i confirmar la hipoteca sobre les terres de Cavauldà.

REI PERE: Oc. *(Fa un senyal amb la mà i apareix en escena el notari amb els documents que posa damunt la taula.)* Si hi esteu d'acord. *(El rei Pere signa del seu puny i lletra; d'igual manera ho fa el comte Ramon. A continuació, el rei Pere s'adreça al comte Alfons:)* I vós també, germà, sou el testimoni més apropiat.

COMTE ALFONS *(escrivint i llegint alhora):* *Testes sunt: Ildefonsus, comes Provincie, etc.*

(Surt el notari i entra a l'estança el cambrer reial.)

CAMBRER REIAL: Sire, la taula és parada.

REI PERE: Benvolguts comtes, abans de continuar serà millor que esmorzem. Us prec que vulgueu acceptar la nostra hospitalitat.

(Surt el cambrer per la porta del fons. Seguidament ho fan el comte Ramon i el comte Alfons. El rei Pere és el darrer a abandonar l'escena.)

ACTE I

Escena segona

Una altra estança del castell de Milhau. Una taula ben parada presideix l'escena. Al voltant els cavallers esperen l'arribada del rei.

*(Entren el comte Ramon, el comte Alfons i el rei Pere.
Encara no s'han assegut quan un cavaller que
apareix en escena anuncia l'arribada d'un altre
invitat, el comte Sanç de Rosselló.)*

CAVALLER: Sire, el comte de Rosselló és ací.

REI PERE: Que entre, no el feu esperar. El nostre oncle ací.
L'ocasió permetrà eliminar querelles desafortunades.
(Adreça l'esguard vers el comte Alfons.)

COMTE ALFONS: Per mi, vós de mitjancer, ja no hi ha discòrdies entre nosaltres.

(Entra el comte Sanç, que fa reverència al rei.)

COMTE SANÇ: Senyor, heu demanat per mi i sóc prest davant vós.

REI PERE: Benvolgut oncle i lleial conseller, siau benvingut a casa nostra i participeu de l'àpat que hem preparat.

(El rei Pere s'acosta al comte Sanç, per parlar amb ell en privat. Cavallers i comtes resten dempeus al voltant de taula conversant.)

REI PERE *(parlant en privat amb el comte Sanç)*: Esperem que ja estiguen solucionats els problemes de Provença.

COMTE SANÇ: Sire. El comte de Folcalquer s'avé a negociar. La pau a Provença serà una realitat.

REI PERE: Així serà. Magnífic! Volem que aconselleu el nostre germà, a qui potser la joventut no fa veure amb la nitidesa precisa l'entrellat de la cosa pública. Provença és l'orgull del nostre casal i el pilar del nostre imperi ençà dels Pirineus.

COMTE SANÇ: Compliré els vostres desitjos. Fidel he estat al vostre pare, mon germà, i fidel sóc a vós. Altrament, senyer, convé aprofitar l'avinentesa per afermar l'aliança amb Tolosa. Mals vents bufen, i França, amb l'excusa del papat, cercarà de clavar les urpes sobre la terra d'Oc.

REI PERE: Bé que ho sabem, benvolgut oncle, bé que ho sabem...

COMTE SANÇ: Cal reforçar la presència catalana sobre el Lenguadoc.

REI PERE: No és prou que tot el Lenguadoc ens ret homenatge i ens té per senyor natural? Bé, Tolosa encara no.

COMTE SANÇ: I Montpeller?

37

(El rei Pere resta dubitatiu. Vacil·la abans de contestar.)

REI PERE: Què voleu dir amb això?

COMTE SANÇ: Molt senzill, monsenyor i estimat nebot. Que heu de senyorejar Montpeller. Els rics-hòmens de la ciutat hi estaran d'acord. Així, el control del Lenguadoc serà quasi complet.

REI PERE: Ens vam comprometre amb el comte Guillem que el succeiria el seu fill...

COMTE SANÇ: Un bastard, mai no reconegut pel poble de Montpeller. Na Maria és la senyora.

REI PERE: Oc, i també és la muller d'En Bernat de Comenges... I, de més a més, mare de dues filles.

COMTE SANÇ: Bernat de Comenges és deutor de vós, no ho

oblideu, perquè el féreu senyor de la Vall d'Aran. Bernat repudiarà Maria així que li ho insinueu. I, no ho dubteu, la fi s'ho val, que Montpeller us convertirà en senyor indiscutible de tot el Llenguadoc.

REI PERE: Tant valoreu Montpeller. I..., de tot això, què en diran els tolosans?

COMTE SANÇ: El comte Ramon farà el que vós li direu; no li resta altra eixida amb el Papa empaitant-lo. Sènyer, vós sou el veritable sobirà de tota l'Occitània.

(El rei Pere se separa del comte Sanç, dubta una mica, però finalment s'acosta al comte Ramon.)

REI PERE: Comte, us hem de demanar un favor molt particular.

COMTE RAMON: Sire, vós direu.

REI PERE: Tenim la intenció d'heretar Montpeller, o sia de casar-nos amb Na Maria. *(El comte resta perplex davant la notícia.)* Us demanem només que no feu res per impedir-ho.

COMTE RAMON: Sènyer, però... Què fem amb Bernat?

REI PERE: Repudiarà la muller.

COMTE RAMON: Heu tingut en compte les dues filles? Com us ho fareu per anul·lar el matrimoni?

REI PERE: Això ja va a càrrec nostre. Només us demanem que no us interposeu en el nostre camí. Accepteu els fets com es descabdellaran i gaudireu de la nostra amistat infinita.

(El comte Ramon assenteix amb el cap. El rei aleshores invita tots els present a asseure's.)

REI PERE: L'àpat ens espera. Sigueu benvinguts tots a la taula del rei.

*(El rei, els comtes i els cavallers s'entaulen.
Seguidament el Rei Pere pica de mans i apareix un
joglar (pot ser també un grup) que interpreta,
acompanyat de música, la composició del trobador
Giraut de Bornelh, Reis glorios, verais lums e
clartatz.)*¹

*Reis glorios, verais lums e clartatz,
Deus poderos, Senher, si a vos platz,
al meu companh siatz fizels aiuda;
qu'eu no lo vi, pos la nochs fo venguda,
et ades sera l'alba!*

*Bel companho, si dormetz o velhatz,
no dormatz plus, suau vos residatz;
qu'en orien vei l'estela creguda
c'amenal jorn, qu'eu l'ai be conoguda,
et ades sera l'alba!*

*Bel companho, en chantan vos apel;
no dormatz plus, qu'eu auch cantar l'auzel
que vai queren lo jorn per lo boschatge
et ai paor que'l gilos vos assatge
et ades sera l'alba!*

*Bel companho, issetz al fenestrel
e regardatz las estelas del cel!
Conoisseretz si-us sui fizels messatge;*

1. S'han fet servir els textos dels trobadors editats per Martí de Riquer, *Los trovadores. Historia, literatura y textos*, en tres volums (Barcelona, 1975), posteriorment arreplegats i traduïts al català a l'antologia de *Poesia trobadoresca*, a cura de Lola Badia i Alfred Badia, de la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Universal» (Barcelona, 1982).

*si non o faitz, vostres n'er lo damnatge
et ades sera l'alba!*

*Bel companho, pos me parti de vos,
eu no-m dormi ni-m moc de genolhos,
ans preiei Deu, lo filh Santa Maria,
que-us me rendes per leial companhia
et ades sera l'alba!*

*Bel companho, la foras als peiros
me preiaratz que'eu no fos dormilhos,
enans velhes tota noch tro al dia.
Era no-us platz mos chans ni ma paria
et ades sera l'alba!*

*Bel dous companh, tan sui en ric sojorn,
qu'eu no volgra mais fos alba ni jorn,
car la gensor que anc nasques de maire
tenc et abras, per qu'eu non prezi gaire
lo fol gilos ni l'alba.*

ACTE II

ACTE II
Pròleg

*(Entra de nou el rei Jaume en escena, tot sol.
S'acosta fins a la vora de l'escenari.)*

REI JAUME: Allà a Milhau el nostre pare ratificà l'aliança amb el comte tolosà. El Papa insistia a acabar amb els heretges, però els seus legats eren rebuts amb antipatia i fins i tot escarni. La tragèdia, doncs, acabaria engolint les terres d'Oc.

No costà molt al nostre pare que Bernat de Comenges repudiàs la seua muller. Així, Na Maria de Montpeller restava lliure per maridar el rei d'Aragó, que l'havia triada, no per amor, ben cert és, que el nostre pare només cobejava la senyoria montpellerenca. El 16 de juny d'aquell any del Nostre Senyor de 1204 foren concertades les noces, celebrades aqueix mateix mes. El nostre pare, conegut «home de fembres», però, avorrí aviat la nostra mare. Montpeller era rica, però una vegada aconseguida, les pretensions del rei apuntaren més amunt.

A l'octubre, efectivament, s'embarcà cap a Roma. Arribà l'estol de cinc galeres que aparellà a primers de novembre al port d'Òstia i, el dia 11, el nostre pare fou coronat pel Papa, per això seria conegut en la posteritat com el Catòlic. El papa Innocenci tibà la corda tant com pogué i el nostre pare li prometé tot, fins i tot un tribut anual de dues-centes cinquanta masmudines.

Altrament, el conflicte entre el nostre oncle, Alfons de Provença, i el comte de Folcalquer no es resolgué, que el primer caigué presoner del segon i fou la intervenció directa del nostre pare qui l'alliberà.

El Papa, mentrestant, pressionava i el nostre pare hagué de conquerir el castell de Lescura, a la regió d'Albi. Així, per ser «el Catòlic», prengué l'espasa contra els seus vassalls; heretges, sí, però vassalls al cap i a la fi. Ja l'advertí el comte Ramon de Tolosa del risc de lliurar-se a l'apostoli, però calia evitar qualsevol acció militar des del nord del Loira.

Al setembre de 1205 el rei i la reina reposaven a Cotlliure. Allí es gestà, definitivament, el fracàs matrimonial dels nostres progenitors. Però no avancem esdeveniments. La reina, encinta, esperava el naixement del seu primer fill, que, finalment, però, fou una xiqueta.

*(El rei Jaume surt de l'escena, mentre s'interpreta
música de dolçaina o instruments d'època.)*

ACTE II

Escena primera

Estança del castell de Cotlliure (el Rosselló). La reina Maria broda acompanyada de les seues dames de companyia, Elisabet i Garsenda. Al costat de la reina, un bressol, la infanta Sança encara no té l'any de vida. L'acció se situa a l'octubre de 1205. Una joglaressa de nom Ermessenda inicia l'acció en un cantó de l'estança, acompanyada —si escau— d'instruments de música. Interpreta el poema No·l prenatz lo fals marit del trobador Cerverí de Girona.

ERMESSENDA: *Ayço es viadeyra. No·l prenatz lo fals marit,
Jana delgada!*

44

(A continuació cantant.)

*No·l prenatz lo fals jurat,
que pec es mal enseynat,
Jana delgada.*

*No·l prenatz lo mal marit,
que pec es ez adormit,
Jana delgada.*

*Que pec es mal enseynat,
no sia per vos amat,
Jana delgada.*

*Que pec es ez adormit,
no jaga ab vos el lit,
Jana delgada.*

*No sia per vos amat,
mes val cel c'avetz privat,
Jana delgada.*

*No jaga ab vos el lit;
mes vos valra l'amich,
Jana delgada.*

REINA MARIA: Ermessenda has triat bé la cançó, que fals
marit tinc, però és el rei i no me'n puc desembarassar.
Sap Déu que vaig intentar estimar-lo, però des de les
noces que ja no tornà al tàlem. Ara vol prendre'm ma
filla, pel tracte amb els tolosans, maleïts siguen! Ai de
la mare obligada a deixar els fills!

ERMESSEDA: Senyora, no era la meua intenció...

REINA MARIA: Ja ho sé, però podeu retirar-vos, Ermessenda.

*(Aleshores, des del pati d'armes se sent una veu
potent, el rei! Ermessenda surt de l'escena.)*

45

REINA MARIA (mormolant): *L'altre, lo primer jorn d'aost, vinc
en Proensa part Alest e chavalchav'ab semblan mest...*

GARSEDA:

*...e chavalchav'ab semblan mest,
qu'ira-m tenia sobrerera,
can auzi d'una bergera
lo chan jost'un plaissaditz,
e, car fo suaus lo critz,
don retenti la ribera,
volsi-m lai totz esbaitz
on amassava falguera.²*

2. Primera estrofa del poema «L'altre, lo primer jorn d'aost»,
de Giraut de Bornelh.

*(La reina riu i de continent s'uneixen les dues
dames.)*

REINA MARIA: Ben bé veig que coneixeu Giraut de Bornelh.

GARSENDA: Qui no coneix tan cèlebre trobador?

ELISABET: Ai, la fina amor! Si fos veritat...

REINA MARIA: No desdenyeu la vera amor, benvolguda Elisabet. Sempre hi haurà cavaller que correspondrà el vostre cor...

(El rei Pere entra en l'estança.)

REI PERE: Senyora.

REINA MARIA: El meu senyor és ací. Garsenda, Elisabet, podeu retirar-vos.

46

*(Elisabet s'adreça al bressol per agafar la petita
Sança, el rei en continent la deté.)*

REI PERE: Deixeu la nostra filla al bressol!

*(Garsenda i Elisabet abandonen l'escena. El rei Pere
s'adreça al bressol, agafa la infanta al braç,
l'acaronar, la besa i la torna a deixar al bressol.)*

REINA MARIA: I doncs, que us duu per ací, a Cotlliure.

REI PERE: La nostra família, estimada reina, la nostra família. Per Déu, si de cas no sou vós la nostra esposa i Sança la nostra filla?

REINA MARIA: Direu que sóc la vostra dona repudiada. Volíeu Montpeller, ja la teniu. Ara preteneu desfer-vos de mi. De sobres sé que heu tramès ambaixadors a la cort d'Acre per demanar la mà de Na Maria de Montferrat. Què preteneu ara, el tron de Jerusalem?

REI PERE: Benvolguda Maria, com us ho diria... Els afers de la cosa pública fan sorprenents companys de llit...

REINA MARIA (*interrompent-lo*): Qui ho havia de dir, vós, «home de fembres» ben conegut del Loira a l'Ebre...

REI PERE (*sensiblement irat*): No us permetem que parreu així. Nós som, a més del vostre marit, el vostre senyor.

REINA MARIA: Disculpeu-me. (*Fa una lleugera reverència.*) Els temors de dona han pogut sobre les rectituds de senyora. M'imagine, home d'estat com sou, que les vostres raons teniu.

(Es produeix un instant de silenci.)

REI PERE: Madona, el nostre matrimoni, ho reconeixem, no ha estat un model de virtuts. Cobejàvem Montpeller i l'hem aconseguida. Si dones n'hi ha hagut en la nostra vida, us ho jurem, cap ni una com vós. Sou la nostra esposa i la mare de la nostra filla. Ara bé, nós som el rei d'Aragó i també el cabdill de la terra d'Oc. Els nostres vassalls temen per la seua sort i no els podem pas abandonar. A Roma regna la serp, no pas la religió. Els nostres estats estan quasi en entredit i, amb l'excusa d'eliminar l'heretgia, ens volen prendre l'herència dels avantpassats.

Ens hem sotmès a l'autoritat del Papa i ara, potser amb l'excusa d'una croada a Terra Santa, la terra d'Oc reste lliure de l'amenaça. Vet ací el nostre compromís matrimonial, sempre que obtinguem el divorci de vós.

REINA MARIA: Que precisament us ha de concedir papa Innocenci. I veniu ací per contar-me això?

REI PERE (*abandonant el to majestàtic per mostrar-se més familiar*): Benvolguda Maria, sóc home d'acció, que no de paraules... No tinc pas el do del meu pare, que

componia versos en bon provençal, però espere que pugueu comprendre algun dia les raons que tinc per actuar així.

(El rei Pere seu al costat del bressol i, mentrestant, contempla la filla.)

REI PERE: La meua petita Sança. Espere que vós també em perdoneu...

(Ara dirigint-se a la reina Maria.)

REI PERE: He promès Sança al fill del comte de Tolosa.

REINA MARIA: Però si encara no té un any!

REI PERE: L'aliança entre els casals de Barcelona i Tolosa restarà certificada amb aquest casament. La meua filla serà la garantia de l'acord. Demà vindrà una escorta tolosana per endur-se-la. El comte Ramon exigeix d'educar-la a Tolosa.

REINA MARIA *(visiblement emocionada i amb llàgrimes als ulls)*: Ai las! Què hi dieu? Que ja no podré veure ma filla? Ai, dolceta meua! *(S'acosta presta al bressol.)* Ai, vida meua!

(Amb ira i emoció, es dirigeix al rei Pere.) Què més voleu de mi, rei d'Aragó? No he estat jo prou per satisfer la vostra ambició. Vaig abandonar les meues filles Matilde i Perona a Comenges per casar amb vós. Fins i tot m'obligareu a cedir-vos la senyoria de Montpeller. I ara, per sorpresa, em lleveu el fruit estimat del meu ventre? Maleït siau...

REI PERE: Benvolguda senyora, la decisió està presa, que així ho he promès al comte Ramon a Florensac. Frise tant com vós pel futur de la nostra filla, però segellar l'aliança amb Tolosa és urgent per salvaguardar la pau

dels meus estats i els dels meus vassalls. Ara per ara és l'única opció possible.

(Entra en escena un cavaller.)

CAVALLER: Sire, el jueu Yahudà ben Venist és ací. Sol·licita audiència.

REI PERE: Porteu-lo a la cambra principal. Ara l'hi atendrem.

(Surt el cavaller de l'estança. El rei Pere, que torna a adoptar les formes majestàtiques, s'adreça a la reina Maria.)

REI PERE: Senyora, els afers d'estat ens reclamen. Us preguem que ens disculpeu. Yahudà el jueu ha concertat una pau amb els senyors sarraïns d'Espanya. La guerra, si comença, no ens agafarà desprevinguts per dos fronts.

49

(S'acosta al bressol i besa la infanteta Sança, a continuació surt de l'estança.)

REINA MARIA: Ai, xiqueta meua! *(Plorant.)* Què serà de tu? Dels meus braços t'arranquen els capricis de la política. Ai, xiqueta meua! Ai! Ai!

(Entren a l'estança Garsenda i Elisabet.)

GARSENDA: Senyora, què us passa?

REINA MARIA *(somicant)*: Ai, xiqueta!

ELISABET: Senyora, senyora...

REINA MARIA: Ai las! Què més vol el rei de mi? *(La «ci» de cruciata pronunciada «txi».)* *Cruciata!... Cruciata, cruciata, cruciata!* Déu meu, per què m'heu crucificat? *(Cau desmaiada a terra.)*

ACTE II

Escena segona

El mateix castell de Cotlliure, la cambra de la reina. A la finestra la reina llegeix amb fruïció un llibre d'hores. Està acompanyada per les dames de companyia Garsenda i Elisabet que l'acompanyen amb sengles lectures. El silenci és, però, inquietant; la reina recela del destí de la seua filla Sança. La reina no s'ha mogut de Cotlliure des que els tolosans s'endugueren la seua filla. Se sent remor de cavalls. Un emissari del comte Ramon de Tolosa ha arribat al castell.

(Entra un cavaller a l'estança per anunciar l'arribada d'un enviat tolosà.)

CAVALLER: Senyora, un emissari del comte Ramon de Tolosa sol·licita audiència de vós.

(La reina Maria, sorpresa, contesta amb celeritat.)

REINA MARIA: Feu-lo passar en continent. *(Dirigint-se a les seues dames.)* Novel·les de la meua filla.

GARSENDA: Ai, senyora. Esperem que l'emissari ens porte albíxeres.

ELISABET: Per fi sabrem de la petita Sança.

(Entra en escena Galceran de Rabastencs, emissari del comte Ramon de Tolosa.)

GALCERAN: Senyora reina. *(Fa una reverència, s'agenolla i besa la mà de la sobirana.)*

REINA MARIA: Siau benvingut, tolosà.

GALCERAN: En Galceran de Rabastencs, per servir-vos, senyora.

REINA MARIA: I doncs, que vos duu per Cotlliure?

GALCERAN: Senyora, una lletra urgent del comte Ramon de Tolosa, el meu senyor, que us envia a vós. *(Lliura la carta, convenientment plegada i segellada, a la reina.)*

REINA MARIA: Oc, duu el segell del comte de Tolosa. *(Amb certa inquietud obre la carta i comença a llegir.)* No, no pot ser. *(La cara de la reina empal·lideix i dels seus ulls comencen a brollar llàgrimes.)* No, no, no!

ELISABET: Senyora, no són albíxeres...

GARSEDA: Senyora, senyora...

(La reina pateix un defalliment. Cau a terra. Les dames, ajudades per Galceran de Rabastens la porten al llit de l'estança.)

ELISABET: Senyora, senyora...

(La reina panteixa amb celeritat, però a poc a poc recupera el coneixement. Els seus llavis comencen a murmurar.)

REINA MARIA: Ma filla, ma filla, pobreta! Ma filla...

GALCERAN: Senyora, lamente molt ser portador de la malastrugança.

(La reina Maria ja plenament conscient.)

REINA MARIA: Tolosà, vós no en teniu la culpa. Heu fet un viatge llarg i cansat. Espere que pugueu descansar convenientment al nostre castell abans de tornar al vostre país. Ara, si us plau, deixeu-nos.

GALCERAN: Senyora. *(Fa una reverència i surt de l'estança.)*

REINA MARIA: La dissort m'aclapara. No han estat les febres malignes les que acabaren amb ma filla. Maleït sigues,

Pere, rei d'Aragó. Vols divorciar-te. No seràs tu qui em repudies, que seré jo, Maria de Montpeller. Jo et maleïsc.

Ai, filla meua (*s'adreça al bressol, que encara és a l'estança*), fruit amadíssim del meu ventre. L'he perduda per sempre. (*Camina esmaperduda per l'estança i les dames de companyia intenten consolar-la.*) Deixeu-me, deixeu-me! (*Imperativa.*) Retireu-vos! La pena que m'aclapara la patiré tot sola.

(Garsenda i Elisabet ixen de l'estança, tristes per la pena que afecta la seua senyora. Després d'un moment de silenci, entra un cavaller per anunciar a la reina que ha vingut l'ambaixador de Montpeller.)

CAVALLER: Senyora...

REINA MARIA: Fora!

CAVALLER: Senyora...

REINA MARIA: No us he dit que no em destorbeu. Cavaller, no tempteu el destí.

CAVALLER: Senyora, perdoneu, però us he d'insistir. L'ambaixador de Montpeller sol·licita urgentment que li concediu audiència.

REINA MARIA: De Montpeller? És ací? Qui de la nostra pàtria sol·licita veure'ns?

CAVALLER: Senyora, En Guillemon de Frontinhan, en nom dels cònsols de Montpeller.

REINA MARIA: Feu-lo passar.

(La reina s'eixuga les llàgrimes i tracta de mantenir la fermesa. Entra aleshores en escena En Guillemon de Frontinhan, ambaixador de Montpeller, s'agenolla i besa la mà que la reina li ofereix.)

GUILLEMONT: *Senhora, ieu suis Guilhemon de Frontinhan...*
Vet ací la meua lletra credencial.

*(Ofereix un pergami plegat a la reina, que l'obre i el
llegeix.)*

REINA MARIA: Així que veniu en nom dels cònsols i els rics-hòmens de Montpeller. I per què ara la meua pàtria s'ha recordat de mi, precisament en un dia de tanta malastrugança, avui que he rebut la notícia de la mort de ma filla?

GUILLEMONT: Senyora, els cònsols i el poble de Montpeller s'uneixen al vostre dol. No és la nostra intenció importar-vos, tanmateix... Senyora, Montpeller us necessita. Vós sou la legítima senyora, l'única senyoria que reconeix el poble i l'única capaç d'acabar amb el desgovern i l'anarquia que imperen a la nostra ciutat.

En nom de la vostra pàtria, abandoneu Catalunya, que ací a Cotlliure res no us lliga. Torneu a Montpeller.

REINA MARIA: I per què no acudiu al rei? A ell vaig cedir els meus drets.

GUILLEMONT: Senyora, no és al rei d'Aragó, a qui poc importem, a qui correspon regir Montpeller. El poble, esvalotat pels impostos abusius, assaltà el castell de Lates, on era el rei. Finalment, el rei s'hagué de plegar a les demandes dels esvalotats. Però ara tenim por de Pere d'Aragó. Només vós, la senyora legítima, podeu retornar Montpeller al bon govern. Si us plau, feu cas a la nostra súplica, us ho prega el poble de Montpeller, no abandoneu la vostra pàtria a l'infortuni.

REINA MARIA: Suppose *(mira el bressol buit)*, con vós dieu, que ja no res em lliga a aquest castell rossellonès. *(Dubta una mica i contesta de forma resolutiva.)* Oc! Hi

aniré. Digueu als cònsols de Montpeller que la vostra senyora torna a la pàtria. Que preparen el palau de Tornamira per a mi i el meu seguici, que d'ací a dues setmanes serem al nostre benvolgut Llenguadoc.

GUILLEMON: Senyora, la vostra decisió omplirà de joia els carrers de Montpeller.

REINA MARIA: No us abandonaré; de ben segur, que no consentiré la ruïna de la nostra terra. Feu, doncs, els preparatius. Partiu com més prest millor, que aviat Montpeller, si Déu així ho vol, acollirà la seua senyora.

(Guillemon s'inclina amb reverència i seguidament abandona l'estança.)

REINA MARIA: Elisabet, Garsenda...

54

(Entren a l'estança Elisabet i Garsenda.)

ELISABET i GARSENDA: Senyora.

REINA MARIA: Prepareu els bagatges, que ens n'anem.

ELISABET: A on senyora?

REINA MARIA: A Montpeller. Mals records es recullen entre les parets d'aquest castell. Montpeller és la meua llar. Cal que m'encarregue personalment dels afers heretats del meu pare, de la senyoria que mai no havia d'haver deixat en mans estrangeres. En mans del rei Pere Montpeller s'ha sollevat, que no suporta la tirania. Torne, doncs, a casa. Que bell l'esguard dels estanys de l'Ort i Mauguioilh, que de nou contemplaran els meus ulls; que gratificant tornar a respirar l'aire de la plana del Llenguadoc. Som-hi, doncs, que Montpeller ens espera. Adéu Cotlliure, adéu *dol e plor e marrimen e las dolors e'lh dan e'lh chaitivier qu'om anc auzis en est castel dolen.*

ACTE III

ACTE III

Pròleg

(Entra el rei Jaume en escena.)

REI JAUME: La mort de la infanta Sança separà definitiva-ment el nostre pare de la nostra mare. Ella no li ho perdonà mai, però, com ben bé digué el nostre pare, els afers de la cosa pública fan sorprenents companys de llit. Tanmateix, Catalunya, Aragó, Occitània, Montpeller, necessitaven d'un hereu, d'un fill del rei Pere d'Aragó i Na Maria de Montpeller. Però, veritablement, que nós fórem al món necessita de l'ajut dels nostres súbdits montpellerencs, que convenceren la nostra mare i enganyaren el nostre pare perquè fóra possible la nostra concepció.

Mentrestant, la situació política a les terres d'Oc no presagiava res de bo, que el papa Innocenci havia excomunicat el comte Ramon de Tolosa, cunyat del nostre pare i aliat. En aquest context, el nostre pare i la nostra mare, finalment, tornaren a trobar-se, a Montpeller. Fins i tot semblà d'antuvi que s'avenien, però tot fou un miratge, ja que aviat tornà la discòrdia i el rei intentà infructuosament una altra vegada d'obtenir el divorci.

(El rei Jaume ix de l'escenari, mentre la música introdueix l'escena següent.)

ACTE III

Escena primera

Palau de Tornamira, a Montpeller. Les parets estan decorades amb tapissos. Un setial se situa al centre, on la reina Maria seu. Donzelles i dames de companyia al voltant de la reina, entre elles Garsenda i Elisabet. Mentre un joglar interpreta —si escau amb música— Gloriosa Santa Maria del trobador Lanfranc Cigala.

JOGLAR:

*Gloriosa santa Maria,
eu·s prec e·us clam merce que·us plaia
lo chanz que mos cors vos presenta;
e s'anc jorn chantei de follia
ni fis coblas d'amor savaia,
ar vueill virar tota m'ententa
e cantar de vostr'amor fina,
que autr'amors no vueill que·m vensa,
qu'anc no·i trobei joi mas pezansa.
Mas la vostra sai que'es meza
de totz los mals, per que m'agensa
metr'en vos tota m'esperansa.*

57

*(Entra en escena un herald i anuncia l'arribada dels
cònsols de Montpeller.)*

HERALD: Senyora, els cònsols de Montpeller.

*(Apareixen a l'escenari dos cònsols, amb barrets al
cap, en representació dels dotze que formen el govern
de Montpeller. L'herald es retira.)*

CÒNSOLS: Senyora. *(Es descobreixen el cap i l'inclinen amb
reverència davant la reina.)*

REINA MARIA: Distingits prohoms, què duu la representació del col·legi consular de Montpeller al meu palau de Tornamira.

CÒNSOL PRIMER: Senyora, hem de parlar, el rei ha vingut!

REINA MARIA: Ah! El meu marit i senyor ja és ací. Ja me n'havia assabentat. Pensava que em defugia. Però... Ha estat ell qui us ha ordenat que vingueu?

CÒNSOL SEGON: Senyora, si poguérem ser més discrets.

(La reina Maria pica de mans i en continent abandonen l'escena totes les dames de companyia i el jòglar.)

REINA MARIA: Bé, ja estem sols. Ara digueu-me, què us té tan preocupats que eixes cares d'esmaperduts porteu.

CÒNSOL PRIMER: Senyora, efectivament el rei és ací. Hi arribà fa dos dies, però no és fins aquest matí que se'ns ha anunciat la seua arribada. És al castell de Lates, però sovinteja de nit la ciutat.

REINA MARIA: I bé, digueu-me, sabeu si pensa visitar el meu palau?

CÒNSOL SEGON: Ehem! *(Tus discretament, nerviós, mentre llança mirades al seu col·lega.)*

REINA MARIA: Que teniu tos, misser?

(Moment de silenci. Els cònsols es miren, com si els fes por parlar. Finalment pren la paraula el primer dels cònsols.)

CÒNSOL PRIMER: Senyora, els cònsols i els rics-hòmens de Montpeller estem preocupats per la successió de la senyoria. No acceptarem mai un successor no eixit del vostre ventre.

REINA MARIA: Agraïsc la vostra claredat, misser. Certament,

sóc la senyora de Montpeller i espereu de mi un hereu. I cert és que sóc ben maridada per a tal propòsit, oc, ni més ni menys que amb el rei d'Aragó. Però aquest matrimoni ha estat una insensatesa des del primer dia i vosaltres, cònsols de Montpeller, ho sabeu. Cal, doncs, que ho assumim. O no sabeu, distingits prohoms, que el meu senyor, marit i rei, tracta de repudiar-me per casar-se, ara que la jugada amb la de Montferrat li ha eixit torta, amb una filla del rei Felip August de França? Ha, ha, ha! (*Riu de manera burleta.*) Una *demoiselle* de llengua d'oïl princesa d'Occitània.

CÒNSOL SEGON: Senyora, el papa Innocenci mai no consentirà el vostre divorci.

REINA MARIA: Ver?

CÒNSOL SEGON: Els interessos del rei d'Aragó i l'apostoli són contraposats i al bell mig és Montpeller.

CÒNSOL PRIMER: Senyora, amb el degut respecte, volem un hereu...

REINA MARIA (*visiblement emprenyada*): Un hereu? De qui? Però és que voleu que sia altra volta prenys d'un home que m'ha deshonrat, ha balafiat la meua estima i m'ha llevat la filla?

CÒNSOL PRIMER: Senyora, així és.

REINA MARIA: El vostre laconisme m'impresiona. Voleu que torne al llit amb l'home que m'ha repudiat, no una sinó centenars de vegades.

CÒNSOL SEGON: Senyora, us ho implorem. Montpeller necessita hereu. Vós sou la seua senyora i el rei Pere, el seu senyor.

REINA MARIA: Montpeller no sóc pas jo. Mai no ho vaig pretendre, ni en vida de mon pare, que no m'estimà gens i m'apartà dels afers de la cosa pública. Del primer matrimoni, amb el vescomte Barral de Marsella, poc record me'n resta; quant al segon, el comte de Comen-

ges, l'obligàreu a abjurar de mi. I he abandonat dues filles per això: Montpeller volia el rei d'Aragó. Ja el teniu, doncs. He tingut una filla amb ell, la meua petita Sança. Se l'endugué i ja no l'he tornada a veure més.

CÒNSOL PRIMER: Senyora, lamentem la vostra dissort, però us preguem que considereu el nostre prec.

REINA MARIA: Lamenteu? Però... *(Instant de silenci, la reina s'aixeca i comença a caminar, dubitativa, durant uns segons. De sobte, alça el cap tot mirant els dos cònsols.)* Efectivament, Montpeller necessita hereu, i Catalunya i Aragó...

Vaja! Que estic intrigada. I si accepte la vostra proposició... *(Dubitativa.)* Deixem-ho estar, és totalment forassenyat. Però... *(Torna a dubtar.)* Vejam... M'agradaria saber com preteneu ficar-me al llit del rei.

CÒNSOL PRIMER: Ho tenim tot ben enllestit; comptem amb l'ajut de la persona adient per al bon resultat d'aquest afer, En Guillem d'Alcalà, un cavaller aragonès confident del rei en amors mundans. Ell, si permeteu l'expressió i amb tot el respecte per la vostra senyoria, us ficarà al llit del rei. Seria convenient, tanmateix, que us traslladàreu al palau de Miravalls.

REINA MARIA: Guillem d'Alcalà? El femeller del rei? Per no dir altra cosa a semblant gamarús. I voleu que confie en l'home que satisfà la luxúria del nostre espòs? Teniu seguretat que no ens trairà?

CÒNSOL PRIMER: Ver és que les pràctiques de mossèn Guillem han contribuït a la vostra dissort matrimonial, però cert és també, car confiem en la seua paraula, que es comprometrà amb nosaltres fins a la fi d'aquest afer. Si voleu, podeu comprovar-ho vós mateix, car, senyora, ens ha acompanyat fins ací.

REINA MARIA: Dieu que és ací? *(Un moment de dubte.)* Feu-lo passar en continent!

(El cònsol segon es retira de l'estança i torna a entrar-hi en companyia de Guillem d'Alcalà, que s'acosta a la reina i li fa reverència. La reina li ofereix la mà perquè la bese, que així Guillem ho fa.)

REINA MARIA: I bé, mossèn...

GUILLEM D'ALCALÀ: Madona, jo sóc aparellat de fer tota cosa que vós vulgueu i que vós me maneui, i majorment coses que siguen en honor de vós. El que vós m'encomaneu jure que ho duré a bona acabament a risc de caure en ira del rei.

REINA MARIA (*primer pensarosa, després loquaç*): Això és una follia, però... (*Es dirigeix primerament a Guillem d'Alcalà.*) Amic, potser no us he jutjat del tot bé, però comprendreu que portar barjaules al llit del meu espòs no és activitat que tinga a bé. Però continueu, no us cal témer res, que sóc la senyora de Montpeller i encara la reina d'Aragó, que jo ho faré en tal guisa que vós, si tot ix bé, haureu més bé i més honor que mai no n'hagués null temps. No sé com us ho fareu, que ben difícil ho veig, però la meua futura maternitat, sembla ser, resta a les vostres mans.

GUILLEM D'ALCALÀ: Senyora, grans mercès! Que jo faré tot ço que vós m'encomaneu, per l'honra vostra i de la vostra nissaga.

REINA MARIA (*a Guillem d'Alcalà*): Amic, això espere de vós. Ara, doncs, aneu-vos-en i penseu en com convèncer el meu marit que entre a la meua cambra. Demà (*es dirigeix ara als cònsols*) em traslladaré al palau de Miravalls, on espere tenir notícies vostres prest. Accepte, per tant, proposta tan insòlita dels meus súbdits. Ara, podeu retirar-vos.

*(Els dos cònsols i Guillem d'Alcalà abandonen
l'estança de la reina, que hi resta tota sola pensant
en veu alta.)*

REINA MARIA: Volen un hereu, doncs el tindran. Ja imagine la cara de Pere. Potser... Fins i tot... No res, la reconciliació és impossible entre nosaltres. No obstant això *(amb veu emfàtica)*, sí! Vulga madona Santa Maria que l'empresa tinga èxit, que de Maria de Montpeller serà fill el futur rei d'Aragó.

ACTE III

Escena segona

Castell de Lates —o Llates— en terres de la senyoria de Montpeller, residència del rei Pere. L'acció se situa a la cambra reial. El rei Pere en camisa s'aixeca del llit, on encara jau la jove concubina —Mafalda de Severac, filla menor del senyor de Severac— amb qui ha passat la nit. Sobre una arca, l'ausberg, la gonella i la resta de l'arnès.

REI PERE: Dalmau, Dalmau!

(Se sent la veu de l'ajuda de cambra reial, En Dalmau de Creixells, des de l'exterior de la cambra.)

DALMAU: Monsènyer, ja vinc...

(Entra a la cambra En Dalmau de Creixells.)

REI PERE: Ah! Dalmau, jo ets ací... Quina hora és?

DALMAU: Ja fa estona que ha passat l'hora terça.

REI PERE: Per Déu, que no m'heu avisat ans.

DALMAU: Sènyer, no he gosat destorbar el descans reial.

(En això que la jove concubina que jau al llit comença a despertar-se.)

CONCUBINA: Monsenyor? Monsenyor? *(Xiuxiueja mentre es desperta.)*

(El rei s'acosta al llit i esmenta diversos noms de dona, mentre el seu ajuda de cambra li fa no amb el dit.)

REI PERE: Aurembiaix? Ermessenda? Agnès? Elisendeta?
(Mira el seu escuder i finalment encerta.) Mafalda!

CONCUBINA: Monsenyor, sou vós? *(Es desperta per complet. De sobte s'abraça apassionadament al rei, que s'ha acostat a ella, tot deixant veure part de la seua nuesa.)*

REI PERE: Si us plau, vestiu-vos. Que no veieu que tenim companyia?

CONCUBINA: Ah! *(Crida sorpresa, a continuació tapant-se amb els llençols s'aixeca i surt de la cambra rient.)*

REI PERE: Ai, les dones! Dolces costelles d'Adam... Ajudeu-me a vestir.

(Comença a vestir-se el rei, mentre conversa amb el seu ajuda de cambra.)

DALMAU: Sire, Guillem d'Alcalà és ací.

REI PERE: El nostre vell company de malifetes... L'he manat cridar ací, a Lates. Fa temps que s'espera?

DALMAU: Oc, sire.

REI PERE *(acabant-se de vestir)*: Feu-lo passar en continent, el rebré ací.

(Dalmau de Creixells ix de la cambra del rei Pere, a continuació hi entra Guillem d'Alcalà.)

GUILLEM D'ALCALÀ: Sènyer, si doneu el vostre permís...

REI PERE: Endavant amic nostre, endavant. Sabia que éreu a Montpeller, la qual cosa, francament, ha estat una veritable sorpresa.

GUILLEM D'ALCALÀ: Però veig que no us cal el meu ajut. La jovencella que ha eixit de la vostra cambra és dignament admirable.

REI PERE: Mafalda? Oc, bellíssima criatura. És la filla menu-

da del senyor de Severac. *(Amb to garneu.)* Prometérem a son pare buscar-li marit...

GUILLEM D'ALCALÀ: I mentrestant...

REI PERE *(contestant amb el somriure a la boca)*: Guillem, no siau dolent. Ja sabeu que no sabem dormir tot sol.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sènyer, i si provàreu amb la vostra esposa?

(El rei Pere se'l mira amb cara de sorpresa. Després comença a riure, per acabar amb riallades.)

REI PERE: Mossèn. No deveu haver pas vingut ací a donar lliçons d'ètica? *(Continua rient.)* Aquesta sí que es bona. Mossèn Guillem, el «mestre en fembres», el major femeller dels meus regnes, es preocupa pel tàlem de la nostra esposa.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, em preocupa la vostra successió...

REI PERE: Ja està bé. *(Amb to de concloure la conversa.)* Vós no ho apanyareu. Tan aviat ens deslliurem d'aquest matrimoni dissortat us prometem que els infants, si això us preocupa, ompliran la nostra casa. Ara, digueu-nos, què feu per Montpeller? Quan hi arribàrem ens informàrem de la vostra presència.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, seguir el meu senyor. A Barcelona em vaig assabentar que la cort es dirigia a Montpeller. Resolts els afers que em retenien a la frontera d'Espanya m'arribà la vostra lletra.

REI PERE: I doncs...

GUILLEM D'ALCALÀ: Tot seguint les vostres instruccions, he aconseguit els diners dels jueus aragonesos. Ha estat difícil, però s'han avingut de nou a servir el seu rei.

REI PERE: Bé està. Les necessitats són moltes en aquesta banda dels Pirineus.

GUILLEM D'ALCALÀ *(fent aparença de canviar de tema)*: Sire, si em permeteu...

REI PERE: Digueu.

GUILLEM D'ALCALÀ (*molt respectuós i seriós*): Sóc fidel vassall vostre, per això insistisc, que Aragó, Catalunya i Montpeller necessiten un fill vostre.

REI PERE: Com si no en tinguérem... Mossèn, tot arribarà, us donem la nostra paraula. Però oblideu-vos de fer-nos jaure amb qui encara és la nostra muller. De més a més, creiem que la solució al conflicte de Montpeller seria cedir-la a Guillem, el germà, com era el desig de llur pare. I ara, oblideu-vos definitivament d'aqueixa qüestió.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, us pregue que disculpeu la meua indiscreció...

REI PERE: No patiu vell amic. (*S'acosta a Guillem d'Alcalà i li toca el muscle.*) I ara parlem de coses més sucoses, que Montpeller guarda molts plaers per als cavallers. Ah! I quines dones! M'imagina que no cal que us explique...

GUILLEM D'ALCALÀ: Ja conec l'interès vostre per certa dama...

REI PERE: Com?

GUILLEM D'ALCALÀ: Esclarmonda de Lombers!

REI PERE: Sabeu el seu nom? Francament, ens sorpreneu, amic, ens sorpreneu.

GUILLEM D'ALCALÀ: És la filla del senyor de Lombers, a l'Albigès. Segons diuen és fruita prohibida.

REI PERE: Fins i tot per al rei?

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, el senyor de Lombers... (*Pausa.*) Com us ho diria? (*Dubitatiu.*) No és un cristià com nosaltres.

REI PERE: Ah, ja! Voleu dir de la secta escampada per terres tolosanes...

GUILLEM D'ALCALÀ: I pel Narbonès i pel Bearnès i pel comtat de Foix...

REI PERE: Bé que agrai les nostres demostracions cavalleresques...

GUILLEM D'ALCALÀ: I bé que vós l'agradeu...

REI PERE: I com sabeu tot això?

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, tot Montpeller en parla. Que el vostre interès ha suscitat la curiositat de molts.

REI PERE: El nostre interès? Què en saben!

GUILLEM D'ALCALÀ: Tota una dama. No n'hi ha en tot el Lenguadoc una de tan virtuosa.

REI PERE: Diríem que la coneixeu.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, ella i el seu pare són hostes del burgès Guillem de Rocafull, un bon amic meu i vostre. I bé que us dic que està impressionada de vós.

REI PERE (*sorneguer*): I com diríeu que n'està impressionada...

GUILLEM D'ALCALÀ: Veig que la passió encara us acompanya. Podria concertar una cita amb vós.

REI PERE: (*sorprès*): Vós? (*Pausa.*) Veritablement, sou el Guillem de sempre. (*Imperatiu.*) Feu-ho!

GUILLEM D'ALCALÀ: Oc, sire. Sempre al vostre servei. Però convé ser discret. Us portaré l'Esclarmonda a Miravalls. Si no demaneu res més. (*Inclina el cap en senyal de reverència.*)

REI PERE: Podeu retirar-vos, benvolgut amic.

(Guillem d'Alcalà surt de la cambra, on resta només el rei.)

REI PERE (*dirigint l'esguard vers el públic*): Ja ho diu l'*Eclesiàstic*, «vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes».³ Però la saviesa, potser rage també del gaudi. Quin mal hi ha que el sobirà de les terres d'Occitània es reconforte entre els seus acarònams d'una bella

3. *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes*, «el vi i les dones fan apostatar els savis» (*Eclesiàtic* 19.2).

dama albigena? Vindran dies de frustració, que el nostre deure feudal ens obligarà a prendre les armes, cert! Siguen, doncs, aquests, jorns de felicitat, de goig i de cerca de plaers. Que el trobador componga i els joglars canten. Vet ací la meravellosa terra d'Oc, dolça i reeixida, pàtria de galanteries, bressol del refinament.

Miravalls, Miravalls, allí m'espera la bella Esclarmonda. Corrents aniré a retre homenatge a la bella sorgida de la costella d'Adam, per la possessió de la qual els hòmens arriben a pecar. Que visca Esclarmonda, la beutat personificada, i que visca el Lenguadoc, pàtria de dones tan formoses.

ACTE III

Escena tercera

Estança del palau de Miravalls, ricament decorada amb tapissos. Una porta al fons condueix a l'habitació reial, on se suposa que la bella Esclarmonda espera el rei Pere. La primera a aparèixer és la reina Maria acompanyada de les dames de companyia i els dos cònsols montpellerencs.

REINA MARIA: No me'n sé avenir. Compartir d'amagatotis el tàlem amb el meu marit. Esteu segur que vindrà?

CÒNSOL PRIMER: Senyora, Guillem d'Alcalà ens ho ha assegurat. Només heu d'esperar al llit que vinga el vostre espòs, que no ha de tardar. Serà convenient, doncs, que us afanyeu.

REINA MARIA: Sia, doncs, satisfet el gaudi del rei, sobirà nostre. Jo, la reina, la vostra senyora, lliure el meu cos i la meua ànima si escau en aquest joc vostre, ordit perquè un hereu eixit de nós regne a Montpeller i a l'Aragó. Cònsols, que avui siga un dia feliç dependrà de la benevolència divina. Afanyeu-vos en els vostres precés i oracions a madona Nostra Senyora, mare de Déu, perquè els vostres ulls d'ací a nou mesos contemplen la gràcia d'un hereu. Que el fruit d'aquesta nit transforme, així ho esperem, aquest present de discòrdia en un futur d'amistat.

CÒNSOLS: Així sia, senyora, Així sia... *(El primer cònsol i el segon s'adrecen a la reina, s'inclinen i li besen la mà.)*

*(La reina Maria s'adreça vers la cambra disposada.
Les dues dames l'acompanyen.)*

REINA MARIA: Elisabet, Garsenda, no cal que m'acompanyeu, que jo em sabré desvestir tota sola. Resteu amb els

cònsols i pregueu també perquè Déu ens concedisca la gràcia del fill anhelat.

ELISABET I GARSEDA: Senyora. *(Fan una genuflexió i es retiren.)*

(La reina Maria traspassa la porta del fons de l'escenari, que condueix al dormitori.)

CÒNSOL PRIMER: Dejuni i oració, una setmana porta tot Montpellier esperant aquest dia tan especial.

CÒNSOL SEGON: Bé! Ara no fem res ací. El rei és a punt d'arribar, que no tardaran a tocar completes. Hem d'estar atents a les indicacions de mossèn Guillem.

(Els cònsols i les dames de companyia es retiren de l'escenari. Poc després entra en escena el rei Pere acompanyat de Guillem d'Alcalà.)

70

GUILLEM D'ALCALÀ: Sènyer, ja hi som. A partir d'ací no us caldrà el meu ajut.

REI PERE: Estimat Guillem, què faria sense vassalls com vós...

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, darrere aquella porta *(assenyala la porta del fons de l'escenari)* us espera la bella Esclarmonda, la més gran beutat que rei puga posseir. Jo, amb el vostre permís, em retiraré.

REI PERE: No tan de pressa, amic Guillem, no tan de pressa. I dieu que he d'entrar a les fosques?

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, respecte el desig de la dama que us lliurarà el seu cos. Compreneu, creences herètiques, que si el pecat de la carn, que... Ah! I no us disgusteu si no us parla.

REI PERE: Com? És muda? No em fa a mi l'efecte. No la podem veure, no hi podem enraonar.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sènyer, cal conversa per allò que prete-

neu fer? El plaer sensual està barallat amb la retòrica. Entreu-hi, sire, i no penseu en altra cosa. No passeu quimera pel silenci de la bella, que els negocis d'amor com més lacònics millor.

REI PERE: Bé que teniu raó amic Guillem, cert és... Així, doncs, no cal enraonar més. Recordeu, vingueu ací a hora prima i, si us plau, ja sabeu, manteniu la discreció.

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire, no en passeu ànsia. A hora prima seré ací.

(El rei Pere penetra en l'habitació per la porta del fons de l'escenari. Després d'uns moments d'espera, entren els cònsols de Montpeller.)

CÒNSOL PRIMER: Mossèn Guillem, ja?

GUILLEM D'ALCALÀ (*sospirant*): Ja! Senyors cònsols, el rei i la reina comparteixen finalment el llit marital.

CÒNSOL SEGON: Com us ho podem agrair.

GUILLEM D'ALCALÀ: Ja us ho vaig advertir, dignes senyors, que en tot ço que jo puga fer que siga en honor i profit de Montpeller, Catalunya i Aragó, sempre tindreu en mi consell i ajut.

(A continuació fan entrada la resta de cònsols montpellerencs, o sia els altres deu, l'oficial del bisbe de Magalona, dos notaris, sis hòmens de religió —dos canonges i quatre frares— i les dames de companyia de la reina i deu donzelles més. Tots amb ciris a la mà.)

OFICIAL DEL BISBE: Preguem, cavallers, pel bé del nostre rei i de madona la reina Maria, senyora de Montpeller.

(Tots resten en actitud orant, amb els ciris a la mà. Els llums de l'escenari cada vegada més tènues fins a la foscor total. Moment de silenci, la nit passa fins que se sent el cant del gall del trenc d'alba; a poc a poc l'escenari recupera la llum. Tots els presents continuen en silenci, la campana anuncia l'hora prima. De sobte, se sent la veu del rei, sorprès.)

REI PERE: La Mare de Déu! Però... Si sou vós, Maria!

(Remor de trasbals a l'habitació, de sobte s'obre la porta i surt el rei, en gonella i l'espasa a la mà.)

REI PERE: On sou, maleït Guillem! *(Resta sorprès per tots els personatges congregats. Abaixa l'espasa.)* Però què significa això?

(Tots els congregats li fan la reverència.)

GUILLEM D'ALCALÀ: Sire...

CÒNSOL PRIMER: Mossèn Guillem, deixeu-me a mi que ho explique. Sènyer, mercè sia de gràcia i de mercè vostra, que sapigueu que Montpeller, els seus cònsols i rics-hòmens, desitjaven aquest dia. Nosaltres convençérem madona la reina i cercàrem l'ajut de Guillem d'Alcalà. Tot Montpeller és ara en pregària a les esglésies, que si Déu misericordiós ens concedeix la gràcia, d'ací a nou mesos naixerà el vostre hereu. Sènyer, si càstig mereixem, el rebrem voluntaris, car no hem volgut mai importunar-vos. Tots plegats us supliquem, però, la vostra gràcia i la vostra benedicció, car vós sou el nostre sobirà i l'esperança de la pàtria d'Oc.

(El rei Pere s'assossega i deixa caure l'espasa a terra. Fa unes quantes passes sense direcció precisa, pensa en silenci un moment fins que es decideix a parlar.)

REI PERE: El rei enganyat. Oh Déu, qui governa a qui? Els súbdits decidint la sort del rei. Vet ací, nós, despullat d'arnès, entabanat per aquells que ens haurien d'obeir. Cert és rics-hòmens de Montpeller, que aquesta nit hem compartit el tàlem amb la vostra senyora i esposa nostra, almenys encara. Ha plagut així a Déu, doncs que siga acomplert el vostre enteniment. El sobirà terrenal no farà més, que ara toca al celestial convertir en fruit l'amor compartit aquesta nit. Ara, senyors, permeteu que el rei recupere la intimitat.

CÒNSOL PRIMER: Sire, ens acollim a la vostra gràcia, que la magnanimitat sempre ha estat una característica de qui ha dut la corona d'Aragó. De segur, Déu de mitjancer, la reina deslliurarà d'ací a nou mesos un hereu per a alegria de vós i joia de nosaltres, humils súbdits. Nogensmenys, perquè així l'empresa concloga amb bona fi i acollim-nos a la vostra gràcia, Montpeller us vol fer una darrera súplica.

REI PERE: *(entre desafiant i sorneguer)*: I què més vol Montpeller de nós?

CÒNSOL PRIMER: Sire, per la bona fi d'aquest afer, car un miler de perills destorben la tranquil·litat de les terres d'Oc, que alguns dels vostres millor cavallers romanguen amb madona la reina fins que d'ací a nou mesos, si Déu vol, el vostre hereu serà nat.

REI PERE: Vaja... *(Dubitatiu un moment i després enèrgic.)*
Que siga com vós dieu, doncs, que gràcia del rei és, que els meus sis millors companys romanguen amb

la reina els nou mesos que demaneu. I ara, si ens permeteu, altres afers reclamen la nostra atenció.

(El rei es retira per la porta del fons de l'escenari, després ho fan la resta de personatges, ordenadament, per un dels costats de l'escenari. Hi resten només el cònsol primer i Guillem d'Alcalà.)

CÒNSOL PRIMER: Mossèn Guillem. *(Trau una bossa de diners i l'ofereix al seu interlocutor.)* Ho teniu ben merescut.

GUILLEM D'ALCALÀ: Cònsol, amagueu-vos aqueixa bossa i no consentiu que la meua espasa talle la mà arrogant que la sosté. Mai no us vaig demanar diners i mai no us els demanaré. En servei del rei, mon senyor natural, i de madona la reina vaig intervenir en aquesta encerada. Aragó també vol un hereu, que Miramamóní, rei d'Espanya, amenaça les nostres fronteres i necessitem de bons capitans. Per Sant Jordi, que d'ací a nou mesos un nadó il·lumine de gaubança les estances de la reina, que serà també joia per a l'Aragó. Només així podré purgar el frau que he fet al meu senyor.

CÒNSOL PRIMER: Mossèn Guillem, mai no ha estat la meua intenció la d'agreujar-vos. Entenc els vostres sentiments i la ciutat de Montpeller us està ben agraïda. De vegades els súbdits han de vetlar pels seus senyors, que deure de bon vassall també ho és. No dubteu de l'èxit de l'empresa, benvolgut amic, siau certs que el fill del rei En Pere naixerà, regnarà i sotmetrà l'Espanya.

GUILLEM D'ALCALÀ: Vulga Déu que així sia... *(Sospira.)* Que Aragó celebre albíxeres tan joioses.

(Els dos personatges surten de l'escena.)

ACTE IV

(Entra el rei Jaume I en escena.)

JAUME I : Joia? O més aviat la confirmació del drama? El nostre pare i la nostra mare mai no tornaren a trobar-se al tàlem. Aquell mateix dia de la meua concepció el rei, nostre pare, partí de Montpeller. Sí, certament, que hi restaren sis cavallers d'aquells que el senyor rei amava més, que compartiren la joia general quan saberen que la reina, veritablement, era prenys. I, finalment, nós vinguérem al món el dia de la Candelera de l'any de Nostre Senyor de 1208, al palau dels Tornamira de Montpeller, on la nostra mare s'hostatjà els nou mesos de la nostra gestació.

I la nostra mare, així que nós fórem nat, ens trameté a l'església de Santa Maria, on el poble de Montpeller ens rebé mentre cantaven *Te Deum laudamus*. Després ens portaren a Sant Fermí. De tornada a Tornamira, la nostra mare féu encendre dotze ciris de la mateixa grandària tots ensems i posà a cadascun el nom d'un dels apòstols, que aquell ciri que més duraria ens donaria nom a nós. Volgué Déu que l'últim a consumir-se fóra el de Sant Jaume, que per això el seu nom prenguérem.

Hi hagué, però, qui mai no acceptà que nós nasquérem; la senyoria de Montpeller excitava la cobejança dels nostres oncles materns, el nostre avi Guillem fugí del llit de la nostra àvia Eudòxia per jaure en el de la castellana Agnès. La nostra vida corregué perill i només nàixer una pedra enorme fou llançada sobre el nostre bressol. Déu impedí la nostra mort, que altres designis tenia per a la nostra persona.

El nostre pare, malgrat la tèrbola relació amb la nostra mare, era el rei més franc, el més cortès, el més avinent que rei hi haja al món, però nós, malauradament, no gaudírem de la seua amor. La política féu que aviat ens apartara de la nostra mare per lliurar-nos a Simó de Montfort, el francès vingut per sotmetre l'Occitània en nom de l'apostoli. El nostre pare, tanmateix, no abandonà mai els seus vassalls occitans i s'enfrontà al cabdill francès a Muret. Allí, el 12 de setembre de 1213, el vencedor de Miramamolí a la batalla d'Úbeda caigué mort, víctima de la seua intemperància. Ai, Catalunya! Que el teu millor fill et deixà en circumstància tan important. Nós, un xiquet de cinc anys heretàvem la corona que lluí el nostre pare, però aleshores érem hostatges del francès, que acaricià la possibilitat de fer-se gendre de nós. Mesos abans, però, d'aquella dissortada jornada de Muret, la nostra mare deixava el món a Roma amb fama de santetat. Vet ací el drama, vet ací la malastrugança.

Però no hi ha príncep al món que tinga millors vassalls que el comte de Barcelona i rei d'Aragó, que amb l'ajut de l'apostoli ens alliberaren de la captivitat francesa. Però això no acabà amb la malaaurança de la nostra infantesa, orfe de pare i mare, que mai no seríem ja xiquet, car fórem lliurat a la fèrria disciplina dels frares templers per convertir-nos en rei.

(Es fa fosc l'escenari i el rei surt. La música preludia l'inici de l'escena següent.)

ACTE IV

Escena primera

L'estança reial del palau de Tornamira, a Montpeller. Un llit ben abillat i al costat el bressol. Les parets cobertes amb tapisseria rica. També hi ha cadires per a les dames de la reina. A escena la reina Maria, descansant al llit pel part hagut; les seues dames, sempre fidels, Elisabet i Garsenda, assegudes i brodant, mentre la joglaressa Ermessenda —acompanyada del llaüt— recita versos del trobador Peire Cardenal.

ERMESSEDA:

*Ar me puesc ieu lauzar d'Amor,
Que no·m tol manjar ni dormir;
ni·n sent freidura ni calor
ni no·n badaïl ni no·n sospir
ni·n vauc de nueg arratge
ni·n soi conquistz ni·n soi cochatz,
ni·n soi dolenz ni·n soi iratz,
ni no·n logui messatge;
ni·n soi trazitz ni enganatz,
que partitz m'en soi ab mos datz.*

(Les dames i la reina riuen. La felicitat inunda l'estança. La joglaressa segueix cantant l'estrofa anterior, però permetent sentir els diàlegs.)

REINA MARIA: Sentiu! *(So exterior de campanes.)* Són les campanes de Sant Fermí.

ELISABET: El vostre fill rep l'homenatge de tot Montpeller.

GARSENDA: Ara mateix us duran el nadó...

REINA MARIA: Elisabet, Garsenda, prepareu dotze ciris de la mateixa grandària.

GARSENDA: Senyora, no hi ha canelobre amb tant de braç.

ELISABET (*quasi parlant alhora que Garsenda*): Què us proposeu?

REINA MARIA: Vinga, feu-ne cas, dueu-me dotze candeles.

(*Garsenda deixa el que està fent i ix de l'estança per buscar les candeles.*)

ELISABET (*deixant de brodar*): Per Déu i Madona, la seua mare, que no comprenc què preteneu...

REINA MARIA (*dirigint-se a la joglaressa i quasi incorporant-se en el llit*): Però Ermessenda no deixeu de cantar, que avui és un dia de joia.

ERMESSENDA:

*Ar me puese ieu lauzar d'Amor,
Que no·m tol manjar ni dormir;
ni·n sent fridura ni calor
ni no·n badail ni no·n sospir
ni·n vauc de nueg arratge
ni·n soi conquistz ni·n soi cochatz,
ni·n soi dolenz ni·n soi iratz,
ni no·n logui messatge;
ni·n soi trazitz ni enganatz,
que partitz m'en soi ab mos datz.*

REINA MARIA: Veritablement contenta sóc d'amor, que ni em traurà menjar ni dormir, ni em farà sentir fred ni calor, ni badallar ni fer glatir, ni amb planys implora el seu favor. Fruit de les meues entranyes, vet ací el meu plaer més gran. Mare he estat dissortada, a Déu pregue que el naixement d'un fill em rescabale de les injúries sofertes. Sí, Ermessenda, «ar me puese ieu lauzar d'amor».

(*Entra Garsenda amb les dotze candeles.*)

GARSEDA: Senyora, com heu demanat, ací teniu les candeles.

REINA MARIA (*quasi excitada per l'emoció*): Prest, encén-les i a cadascuna posa el nom d'un dels apòstols del Nostre Senyor.

(Elisabet s'aixeca per ajudar Garsenda, que posa les candeles en una tauleta prop del llit i les encenen una a una, mentre la reina diu un a un els noms dels apòstols.)

REINA MARIA: El primer ciri portarà de nom Pere, el cap dels dotze elegits, fundador de l'Església del Nostre Senyor. Després poseu els noms de Jaume i Joan, fills de Zebedeu. Ho enteneu?

ELISABET: Sí, senyora...

GARSEDA: Pere, Jaume, Joan...

REINA MARIA: I ara Andreu, Felip, Bartomeu, Mateu, Tomàs, un altre Jaume, qui fóra fill d'Alfeu... (*Dubta uns instant.*) Ara Tadeu, Simó i, finalment, Macià.

GARSEDA (*tot acabant d'encendre els ciris*): Tadeu, Simó i Macià. Enllestit.

ELISABET: Senyora, si em permeteu, per què dotze ciris i els noms dels primers seguidors de Crist.

GARSEDA: Veritablement, no entenem pas què preteneu.

(La reina Maria somriu. A poc a poc es lleva del llit i mentre contempla les candeles parla a Elisabet i Garsenda.)

REINA MARIA: Ai, benvolgudes Garsenda i Elisabet; no ho enteneu? Si Déu Nostre Senyor permeté que jo restara prenys d'un home que m'oblidà, que siga Déu qui decidisca el nom del meu fill, que vull que siga el d'un dels primers elegits.

Perquè Déu també m'ha triat com a mare d'un dels seus servidors més lleials, que segura n'estic, aquest fruit del meu ventre omplirà de goig la cristianitat. En ell flueix la sang dels grans comtes de Barcelona i reis d'Aragó i també la dels emperadors d'Orient, de la cristianíssima Grècia, pàtria de la nostra mare.

(Se sent gatzara a l'exterior de l'estança i mostres d'alegria. Elisabet és ara la que surt i entra de seguida i avisa la reina que s'acosta el seu fill portat pels cònsols de Montpeller.)

ELISABET: Senyora, els cònsols de Montpeller són ací amb el vostre fill.

REINA MARIA: Que entren, que entren...

GARSEDA: Però senyora, us acabeu de llevar.

REINA MARIA: Que entren, que entren i porten el meu fill.

81

(Garsenda porta una rica peça de vestir per cobrir la reina, encara en roba de dormir. Elisabet torna a eixir i entra acompanyada dels dotze cònsols de Montpeller. El cònsol primer porta el nadó als braços.)

CÒNSOL PRIMER: Senyora, vet ací el vostre fill, orgull de la pàtria de Montpeller.

(El cònsol dona el nadó a Garsenda. La reina, però, se li acosta i l'agafa en braços.)

REINA MARIA: Fill meu! Vegeu com somriu. *(Passeja per l'estança amb el nadó als braços.)*

GARSEDA: Senyora, convé que descansau, que el part ha estat llarg. Si us plau, descansau.

REINA MARIA (*dirigint-se a Garsenda*): Pren, gita'l, que bas-
tant ha corregut avui. (*La reina lliura el nadó a Gar-
senda perquè el gite.*) Ermessenda, si us plau, que
avui és un dia de joia, continueu cantant aqueixa bella
cançó, canteu al meu fill.

*(Mentre la joglaressa Ermessenda canta la cançó Ar
me puese ieu lauзар d'Amor s'inicia el diàleg entre la
reina Maria i els cònsols de Montpeller. Ermessenda
canta durant tota l'acció, però amb veu baixa
permetent que el públic senta el diàleg.)*

CÒNSOL PRIMER: Senyora...

*(La reina, amb aire majestàtic, de governant, es
dirigeix als cònsols de Montpeller.)*

REINA MARIA: Digueu, benvolguts cònsols, expliqueu-me la
jornada de joia, que Montpeller ha implorat un hereu
i vet ací que els seus precés han estat satisfets per Déu
Nostre Senyor.

CÒNSOL PRIMER: Senyora, la joia s'ha desbordat per tota la ciu-
tat, que no hi ha racó que no haja celebrat el naixement
del vostre fill. Com vós ens encomanàreu, el vostre fill
ha estat dut a Santa Maria quan els clergues encara can-
taven matines. I, a penes ha traspasat el llindar de l'es-
glésia, sorpresos de joia, han canviat el seu cant pel *Te
Deum laudamus*. I després, en processó, amb presència
de tots els rics-hòmens de Montpeller, anàrem a Sant
Fermí, on s'ha cantat en honor del feliç natalici *Bene-
dictus Dominus Deus Israel*. I vet ací el descabellament
d'una jornada que recordarem tots els ciutadans de
Montpeller per sempre, que mai gràcia tan gran se'ns
havia feta, de ser bressol del nostre senyor i rei d'Aragó.

CÒNSOL SEGON: Senyora, tot Montpeller bull d'alegria. El vostre fill és la nostra esperança, que Montpeller ja té hereu.

REINA MARIA: Mercès, honorables cònsols, per les vostres albíxeres. Que el dia del deslliurament del meu fill del ventre matern serà recordat en el futur, que són moltes les meravelles que l'esperen. I tingueu sempre ben en compte, que jo sóc la vostra senyora i el meu fill Jaume el meu successor. Vull fer palès ara i ací que em reafirme en la senyoria dels meus avantpassats, en l'herència del meu pare i també de la meua mare, hereua de l'Imperi dels grecs.

CÒNSOL PRIMER: Madona, vós mai deixareu de ser la nostra senyora natural.

(De sobte una gran pedra cau del sostre al costat del bressol del petit Jaume, que fa gran soroll i espanta les dames de la reina presents, que criden. La reina Maria corre al costat del seu fill, que agafa en braços. Els cònsols resten sorpresos i trasbalsats.)

83

REINA MARIA: Ai, fill meu! Ai, fill meu!

CÒNSOL SEGON. Han llançat el cantal de la trapa de sus. *(Indica amb els dits el lloc des d'on han llançat la pedra.)*

CÒNSOL PRIMER: Traïció. On és la guàrdia? *(Un cavaller armat apareix alertat pel soroll. El cònsol el commina a perseguir els responsables.)* Aneu, perseguiu els culpables de semblant infàmia. *(El cavaller surt corrents de l'escena.)*

REINA MARIA: Ai, fill! *(Tranquil·litza el seu fill, que plora desconsoladament.)* Pobriressó, tot just nàixer i hi ha qui et vol veure en l'altra vida.

GARSENDA: Senyora, que ha passat res? *(Trasbalsada.)* Com està el xiquet?

ELISABET: Ai, senyora! (*S'acosta a la reina, però encara panteixant per l'ensurt.*) Ai, senyora!

REINA MARIA: Gràcies a Déu, només ha estat un ensurt, que qui desitge mort el meu fill patirà per tal infame desig. (*Els cònsols també s'acosten on és la reina i l'infant.*) Vet ací el meu més preuat tresor, el meu fill, Jaume, qui algun dia serà rei. (*Ara dirigint-se al nadó.*) Hi ha molts que et desitgen dissort, criatureta meua, una família malvada fruit del deshonor, envalentida perquè ton pare, el meu espòs, li ha promès Montpeller.

(*Ara dirigint-se en general.*) Que sàpiguen els germans de l'adulteri que cap fill d'Agnès la Castellana prendrà la senyoria a Jaume, infant d'Aragó. Que Déu perdone el desamor de qui t'engendrà, que malgrat els seus errors tu seràs el seu successor, que no li valdran de res les mentides que sobre el nostre matrimoni diu. Tu, Jaume, ets legítim, ets el fill de Pere d'Aragó i Maria de Montpeller i, si cal, aniré a Roma per defensar els teus drets davant l'apostoli.

(*Ara de nou dirigint-se amb veu amorosa al fill.*) Però, per què et parle així, criatureta? Santa innocència, ja hi haurà temps de passar neguit, ira, joia i dissort. Dorm, fill meu, dorm, que avui ha estat un dia d'emocions, de joia per una part i malaurat per l'altra. (*El xiquet als braços, acaba l'escena amb la reina recitant els versos següents.*)

Mon dolç company, sóc en tan bon sojorn
que ja no estime més ni l'alba ni el jorn.
L'amor més bella que de mare és nada,
jo la tinc als braços; què em fa l'arribada
del gelós foll, de l'alba?

ACTE IV

Escena segona

Palau de la senyoria de Montpeller. Al fons un setial on seu la reina Maria, acompanyada, una a cada costat, per les seues dames de companyia, Elisabet i Garsenda, que entretenen el petit Jaume, ara un infant de tres anys. La reina, neguitosa, s'aixeca, passeja per l'escena i es torna a asseure, tot esperant un desenllaç no desitjat.

GARSENDA: Senyora, esteu desficiosa!

REINA MARIA: La dissort no s'acabarà, que temps difícils ens ha tocat viure! El Llenguadoc envaït pels francesos, l'apostoli justificant la malvestat i jo... Pobra de mi, ara l'espòs, que frisa per casar-se amb una altra, em vol prendre el fill.

ELISABET (*que juga amb el petit Jaume*): Senyora, què dieu? Que el vostre fill...

85

REINA MARIA: Sí, estimada Elisabet i avui és el dia, que ja he rebut notícies del meu reial senyor. Em demana el fill i sé que és a Montpeller. Fa dies que l'espere, d'ençà que m'he assabentat que el 27 de gener, a l'església de Sant Nazari de Masol, signà un pacte ignominiós amb l'enemic de la terra d'Oc. Ha promès Jaume a la filla del capitost croat, Amícia crec que li diuen, i... No m'hi puc avenir, li lliurarà Jaume.

GARSENDA: Jaume? Però...

REINA MARIA: Sí, benvolgudes amigues. No us n'he dit res, perquè res no sé dir més. No m'hi puc oposar ni tampoc la ciutat de Montpeller, que no gosarà impedir el desig del rei. Fins i tot acceptaran que el meu germà bastard, Guillem, que té el favor del meu marit, siga el seu senyor.

GARSENDA: Oh senyora! Ens encalça la malastrugança.

ELISABET: Aquest món d'hòmens no entén de pietat...

REINA MARIA: Pere vindrà i vindrà avui, de segur! Sé que marxa de Montpeller i ara, després de prometre el nostre fill a Simó de Montfort, passarà per prendre-me'l. Ara... (*Dubiativa.*) Crec que ja no puc lluitar. Estic cansada. Sabeu? No sols lliurarà el nostre fill, que de més a més Simó esdevindrà custodi de Montpeller. Així ho diu el document que tots dos han signat, que al botxí de Besiers li deurem obediència.

ELISABET: Però senyora, no us hi oposareu?

REINA MARIA: Déu sap que tot allò que faré a partir d'ara serà per la dignitat amenaçada del meu fill, car la meua causa està perduda. Però sóc i seré la senyora de Montpeller i el meu fill Jaume, no en dubteu, el meu legítim hereu. Malastrugança, potser... Ma mare perdé la corona que jo tinc, vaig maridar el fill de qui la rebutjà i porte l'estigma de la dissort heretat. Tres esposos he tingut, però mai no he conegut l'amor. Potser... Veritablement, que la terra d'Oc és maleïda i jo n'he sofert les conseqüències.

ELISABET: Perdoneu senyora, no pretenia despertar la vostra aflicció.

REINA MARIA: Ai, Elisabet! I tu també, Garsenda, totes dues amigues fidels. Sóc la senyora de Montpeller, però envege la despreocupació del vilatà. La meua naixença ha marcat la meua vida, que el bressol marca el destí de les persones i he d'acceptar diligent allò que Déu m'ha donat. I procurar, això també, el bé dels meus fills, que ni abandonaré Jaume ni tampoc Matilde i Perona.

GARSENDA: Per què no cridem la joglaressa? Deixem a banda les tristors. Potser així recuperem el bon ànim.

REINA MARIA: Feu-ho!

(Garsenda corre a cridar Ermessenda, la joglaressa, però abans de traspasar el llindar de la porta de l'estança entra l'herald anunciant la presència del rei.)

HERALD: Senyora, el rei.

(El rei Pere entra a l'estança quan encara no ha acabat l'herald d'anunciar-lo, acompanyat del seu cavaller de confiança Dalmau de Creixells.)

REI PERE: Estimadíssima esposa... *(S'acosta a la reina Maria amb intenció de besar-la a la galta, però ella el rebutja, mentre Dalmau de Creixells resta al costat de la porta.)* Vaja! *(Amb ironia.)* Veiem que la vostra desamor encara perdura.

REINA MARIA: Sé per què sou ací.

REI PERE: Ens ho pensàvem. I també ens imaginàvem la vostra actitud en veure'ns. Que no som benvingut, ja ho sabem i prou que ho lamentem. *(Pensa per un instant la frase que ha de dir.)* Maria, no hem estat, certament, un matrimoni modèlic, però, de la nostra unió, vet ací el fruit. *(Senyala el petit Jaume, que per a ell és de nom Pere, s'adreça a ell i l'aixeca a l'aire amb els braços.)* Ah! I bona ensarronada que ens preparàreu...

REINA MARIA *(interrompent el rei Pere)*: I ara preteneu privar-me del fill.

REI PERE: Qui ha dit això? *(Deixa en terra el xiquet, que corre entre Garsenda i Elisabet, que assisteixen a la discussió en un costat de l'estança.)* Pere sempre serà el vostre fill...

REINA MARIA *(tornant a interrompre el rei)*: Pere? Ja veig que ni respecteu el nom amb el qual rebé l'aigua del bap-

tisme. La vostra prepotència és infinita. Si de cas pre-
teneu posar nom al fill que mai no havíeu vist? La
vostra paternitat, perdoneu senyor, però deixa molt a
desitjar.

REI PERE (*amb to d'ira*): No us permetré que em parreu així!
Sóc el rei. I Pere... Jaume és el meu fill...

REINA MARIA: Exacte, fill i súbdit, sobretot súbdit, per no dir
lakai...

REI PERE (*irat*): No esgoteu la nostra paciència. No sou vós
ningú per jutjar els meus actes. Déu ens concedí reg-
nes i terres per regir i nós procurarem ser digne de la
condició de príncep. (*Més tranquil.*) Nós us hem fet
reina... Reina d'Aragó sou i heu de transigir amb els
deures de tan alta posició...

REINA MARIA (*interrompent de nou*): Fins i tot renunciar al
meu fill?

REI PERE: Fins i tot el fill, sí, com renunciàreu a les vostres
filles Matilde i Perona, com...

REINA MARIA: Com vaig renunciar a la meua pobra filleta
Sança. Sou cruel Pere, que feriu l'orgull d'una mare.
Jo estime les meues filles Matilde i Perona, malgrat
estar allunyades de mi, a la força val a dir. I jo estime,
com vós no imagineu, el meu fill Jaume.

REI PERE (*visiblement alterat*): I nós, penseu que gens d'amor
hi ha al nostre cor. Què us creieu? Ja veiem que, dis-
sortat nós!, tan solament teniu la imatge d'un cràpula
lasciu. Sóc rei, sí, i també sóc home, pare, però el
deure m'obliga...

REINA MARIA: A desempallegar-vos dels vostres fills.

REI PERE (*taxatiu*): Calleu-vos! Déu sap que ho fem pel bé
dels nostres súbdits. No vam triar nós ser rei d'Aragó,
comte de Barcelona i senyor de la terra d'Oc. La nai-
xença ens ha posat ací. Encara no us n'heu assaben-
tat? I ara, tenim la púrria francesa a les terres dels

meus vassalls. Rapinya i destrucció és el seu rastre. Assassinars, vexacions, violacions, humiliacions, tot en nom de l'apostoli, engegat per les notícies de llengües infames. Encara no sabeu la sort del vescomte de Besiers? Pobre de Ramon Roger, ple de joventut i bellesa. La croada ja no existeix, només el pillatge i la destrucció. Oh, Déu! (*Implora mirant cap a dalt.*) Què hem fet per merèixer semblant càstig?

Madona (*ara més calmat*), només un miracle podrà salvar la terra d'Oc que tant vós com jo estímem. Papa Innocenci està ofuscat pels relats falsos dels seus legats. No podem enfrontar-nos a l'Església romana, de la qual som vassall, no devem enviar les nostres hosts a lluitar contra els invasors, perquè s'escuden en l'alt poder de l'apostoli. Però hem d'impedir la desgràcia dels nostres vassalls i mai no faltarem al nostre deure de senyor, ho jurem. Si cal, lliurarem el nostre fill i hereu a Simó de Montfort perquè torne la pau. Enteneu ara?

Simó és un francès ambiciós, que del no res s'ha convertit en cabdill de croats i amo, per conquesta, de gran part del Llenguadoc. Comte de Leicester, a Anglaterra, i senyor, per conquesta, de Narbona. Té la confiança de papa Innocenci i de Felip August de França. Els tolosans ja no són res davant seu. Només nós li podem parar els peus, però la meua condició de vassall de l'apostoli m'impedeix aixecar l'espasa contra ell. Vet ací la situació desesperant, que envaeix de malastrugança tota la terra d'Oc, i Catalunya, i Aragó.

REINA MARIA: Mai no ho podré entendre, que pactàreu amb el vostre enemic.

REI PERE (*acostant-se a la reina i agafant-li la mà*): Madona. No feu que el vostre odi cap a mi us encegue. La necessitat obliga i he d'actuar prest. Lliuraré el nostre

fill a Simó, que s'ha compromès a nodrir-lo, perquè així es case amb la seua filla Amícia. *(Li solta la mà.)* De la resta, el futur dirà.

REINA MARIA: I tant! El futur. Que passa perquè em repudieu i us caseu amb una infanteta francesa...

REI PERE: No us contestaré a això!

REINA MARIA: Feu el que feu, mai no deixareu de ser l'espòs de Maria de Montpeller, ho jure. Em prendreu el fill, sí, sou el rei, però no passareu per damunt de la justícia de Déu, perquè Jaume sempre serà fill legítim. Ho enteneu *(visiblement emocionada i somica)*, fill legítim! *(Amb fermesa.)* Mai no aconseguireu el divorci, que no consentiré de cap de les maneres. Em privareu d'allò que més estime, però sapigheu que mai us podreu desempallegar de mi i, si cal, a l'apostoli recorreré.

REI PERE: Madona, feu com vulgueu. La nostra determinació és ferma. Per a demà, us prec que tingueu aparellat el xiquet, que els nostres cavallers vindran per ell a hora prima. Que descanse, que el viatge serà llarg. De mi, ja sabreu si Déu vol, que les fronteres dels meus regnes són amenaçades per les hosts de Miramamóni. Les desgràcies, senyora, no vénen soles, que si pel nord ens empaiten els francesos, pel sud són els seguidors del fals profeta Mafomet. *(Acomiadant-se.)* Que Déu us guard i *(fent una lleugera reverència abans de marxar)* esperem que algun dia ens pugueu perdonar. *(Es dirigeix cap al xiquet, li toca el cap acaronent-li el cabell i marxa de l'estança acompanyat de Dalmau de Creixells.)*

REINA MARIA *(dirigint-se a les seues dames)*: Ja ho heu sentit, aparelleu l'equipatge de l'infant, que demà farà una llarga marxa.

GARSEDA I ELISABET: Sí, senyora.

(*Marxen de l'estança Garsenda i Elisabet.*)

REINA MARIA: Ai, Jaume! (*S'agenolla al costat del fill i declama mentre li acarona el cap.*) Petitó! Quantes desventures, quantes desavinences, tan petit, t'ha tocat viure. Avui has vist el teu pare. Sí, ell és... Recorda-te'n! Ell és el rei i tu algun dia també ho seràs. Jo sempre estaré amb tu, mentre Déu misericordiós em concedisca vida, que tanta malastrugança, tanta dissort, no permetran que continue massa temps en aquest món. La mare, fill, sempre t'estimarà. Pren (*la reina es lleva un collaret d'or amb una creu grega que posa a la mà de l'infant, que després tanca*), era de ma mare, princesa de Grècia, que abans fou de la seua. Guarda-la sempre amb tu.

Terrible condició la que naix amb el poder reial, que de l'amor separa. Quantes felicitats immenses gaudeixen els plebeus, que per l'exercici de la senyoria s'han d'abandonar. Ai de mi, dissortada mare! Quatre fills deslliurà el meu ventre, dels quals mai no gaudiré. Només desitge apartar-me d'aquesta vida mundana i terrenal, però tu, petit Jaume (*besa el xiquet*), encara em dones les forces per seguir. I continuaré avant, que per tu desafiaré el rei d'Aragó, ton pare. Mai no acceptaré que t'aparten d'allò que et pertany, per dret i justícia.

Ai, fill meu! (*Somica.*) Encara no m'entens. Vols jugar, esbargir-te, però et privaran aviat de la infantesa. (*Plora.*)

(*Entra Garsenda a l'estança alertada pels plors.*)

GARSENDA: Senyora, senyora...

REINA MARIA: Garsenda, bona amiga. Emporta't el xiquet

(besa el xiquet, que Garsenda l'agafa de la mà i tots dos ixen de l'estança), que jugue, que jugue...

La sort, de nou, se'm torça, que allò que creguí felicitat s'ha convertit en dissort. Quan tornaré a veure el meu fill? Quan tornaré a viure com a mare? Abans que senyora i reina sóc mare, però igual que Déu permeté la concepció de tan cobejat fruit del meu ventre, ara me'l lleva. Desitjaria ser simple pagesa, vulgar plebea. Abomine els luxes, la reialesa, que no hi ha riquesa que apaivague la pena per la pèrdua d'un fill.

Cruciata sum! (S'agenolla en terra, plora i es posa les mans a la cara.) Cruciata sum! Cruciata sum! Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi... Post mortem nulla voluptas...⁴

4. *Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi*, «he viscut i he acomplert la carrera que la fortuna m'assenyalà». Paraules que pronuncià Dido en suïcidar-se (Virgili, *Aeneis*, 4.653). *Post mortem nulla voluptas*, «després de la mort no hi ha cap plaer».

EPÍLEG

(Entra el rei Jaume en escena.)

REI JAUME: I així, arribem a la fi del drama del meu naixement i primers anys. El nostre pare, quin home!, era franc i piadós, tot i que, què hi farem, era un gran femeller i això l'apartà de la nostra mare i fou determinant en la seua fi. Sí, ens encomanà a Simó de Montfort, comte de Leicester, i nós a Narbona visquérem aquells anys de dissort. Fou enganyat amb belles paraules i qui desbaratà l'host de Miramamóni a Úbeda patí la humiliació de la derrota i la mort a Murell. Trist dia aquell 12 de setembre de 1213, que la senyera d'or i gules de la nostra família besà la terra.

De la reina Na Maria, la nostra mare, què en podem dir, que si bona dona hi havia al món, ella ho era. I podríem dir-ne molt més, que fou amada per tothom qui sabé dels seus capteniments. I el Nostre Senyor l'amà tant i li donà tanta gràcia que reina santa és clamada per aquells que són a Roma. I guaireix els malalts que beuen la pols del seu sepulcre mesclada amb aigua o vi. Morí el 20 d'abril de 1213 a Roma, quan visità l'apostoli per evitar el divorci que el nostre pare volia aconseguir. Fou enterrada a l'església de Sant Pere de Roma, al costat de l'altar de Santa Peronella.

Nós, en poder del comte de Leicester, fórem reclamats pels nostres súbdits, que demanaren ajut a l'apostoli, de qui el nostre pare era vassall. Innocenci III, el papa, exigí per butlla, datada el 23 de gener de 1214, que Simó de Monfort ens alliberàs. I així fou, que a Narbona, on érem, eixiren gran partida dels nobles de Catalunya per rebre'ns. La guerra continuà, els nostres mai no perdonarien el comte de Leicester

per la mort de nostre pare, i, finalment, pagà amb la seua vida tal ultratge. Però això és una altra història, que ara, però, no correspon explicar.

(El rei Jaume surt. L'escena se situa ara a la rodalia de Narbona. A la dreta de l'escenari se situen Simó de Monfort, acompanyat del petit rei Jaume al costat, i els cavallers de la seua host. Porten l'estendard del comte de Leicester amb les armes pintades, és a dir sobre camper de gules «vermell» un lleó rampant d'argent «blanc». A l'altre costat se situen els catalans, encapçalats pel comte Sanç, en qui recau la regència per la minoria d'edat del nou rei, el cavaller Dalmau de Creixells, el mestre del Temple Guillem de Mont-redó i altres nobles de Catalunya. Porten una gran senyera amb les armes reials «d'or quatre pals de gules».)

95

SIMÓ DE MONTFORT: *Catalans, votre roi est ici. (A continuació deixa anar el petit Jaume I, que mira a Simó i, després de dedicar-li un somriure, es dirigeix al costat dels catalans.)*

COMTE SANÇ: *Catalans, llarga vida al rei d'Aragó i comte de Barcelona. (El comte s'agenolla per rebre el seu nebot i li besa la mà. Tota la resta de catalans fan una genuflexió i reverència al rei.)*

DALMAU DE CREIXELLS *(aixecant-se i dirigint-se al noble francès per desafiar-lo)*: Francès, avui és jorn de pau, per la joia de rebre el nostre rei. Però demà no hi haurà treva; aparelleu-vos per lluitar, que ja no gaudireu mai de pau en la vostra vida. Jure per Déu i madona Santa Maria, per la meua honor, que no descansaré fins que no pagueu per la mort del bon rei En Pere.

SIMÓ DE MONTFORT (*altiu*): *Bien sûr. Ainsi je vous verrai demain sur le champ de bataille. J'attendrai vous...* (*Amb ironia.*) *Il n'y a pas péril en la demeure.*

DALMAU DE CREIXELLS (*traient l'espasa*): *Maleït francès! (Altres cavallers fan el mateix i criden venjança. Els francesos, alhora, trauen també llurs espases.)*

COMTE SANÇ (*imperatiu*): *Gardeu les espases. Que marxe el francès i nosaltres tornem-nos-en més enllà de les Alberes. Ja tindrem ocasió de fer-li pagar els seus crims. Avui no lluitarem, que hem d'honrar el nostre rei. Cavallers de Catalunya, catalans, visca lo rei En Jaume. (Contestat amb visca per la host catalana.)*

SIMÓ DE MONTFORT (*parlant amb els seus*): *Mon Dieu! Les langues des catalans sont pleines de bêtises. (Riu amb els seus soldats.) Au revoir! (Fa un senyal amb el braç i es retiren ell i els seus homes de l'escenari.)*

COMTE SANÇ: A reveure, francès, que ben aviat ens trobarem al camp de batalla. Cavallers de Catalunya, tornem a la pàtria, que tenim un rei per proclamar. Mestre Guillem, sigueu vós qui cureu del rei, mentre preparem l'assemblea que a Lleida tindrem catalans i aragonesos.

GUILLEM DE MONT-REDÓ: És per a mi i la meua orde una gran honor. (*L'infant li és lliurat.*) Esteu ben segurs cavallers que el Temple complirà amb escreix l'obligació contreta.

COMTE SANÇ: Endavant, doncs, tornem-hi, que feina hi ha. Amb l'ajut de Déu Nostre Senyor aviat ens rescabalarem del desastre de Murell. Redreçarem la malastrugança i la convertirem en victòria. Ho jurem. Que el fill del rei En Pere, de segur, sabrà traure'ns de la dissort.

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA

Títols publicats

- 1 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Sessió inaugural del curs 1999-2000* (1999)
- 2 *Debat sobre humanitats* (2000) [exhaurit]
- 3 *Els premis Nobel de l'any 1999: Cicle de conferències* (2000)
- 4 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Restauració de la Casa de Convalescència: Octubre 2000, acte inaugural* (2001) [exhaurit]
- 5 *Els premis Nobel de l'any 2000: Cicle de conferències* (2001)
- 6 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent: Segon cicle de conferències al nord del País Valencià* (2001) [exhaurit]
- 7 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Seu de Castelló de la Plana: Juny de 2001, acte inaugural* (2001)
- 8 *Debat sobre les plantes transgèniques* (2002)
- 9 Pendent de publicació
- 10 *Any Mossèn Alcover: Presentació de la Lletra de convit 2001* (2003)
- 11 *L'aigua i el medi: Cicle de conferències* (2003)
- 12 *La ciència en la història dels Països Catalans: Presentació del projecte* (2002)
- 13 *Els premis Nobel de l'any 2001: Cicle de conferències* (2002)
- 14 JOAN MARTÍ I CASTELL, *Institut d'Estudis Catalans: Del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001* (2002)
- 15 *Atles lingüístic del domini català: Presentació del primer volum* (2002)

- 16 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent: Primer cicle de conferències al sud del País Valencià* (2004)
- 17 *La terra i el medi: Cicle de conferències* (2005)
- 18 Josefina SALORD RIPOLL, *Els filòlegs menorquins i l'Institut d'Estudis Catalans* (2003)
- 19 Educar en la política: Dotze raons per a la participació en la vida pública: *Presentació del llibre* (2003)
- 20 *Els premis Nobel de l'any 2002: Cicle de conferències* (2004)
- 21 *Els premis Nobel de l'any 2003: Cicle de conferències* (2004)
- 22 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Declaracions institucionals sobre la llengua catalana* (2004)
- 23 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Perspectives del segle XXI: Recerca i país: declaració institucional* (2004)
- 24 *Perspectives del segle XXI: Recerca i país: Cicle de conferències* (2006)
- 25 *Els premis Nobel de l'any 2004* (2006)
- 26 *Sessió sobre el dèficit fiscal* (2005)
- 27 *El foc i el medi: Cicle de conferències* (2007)
- 28 *L'aire i el medi: Cicle de conferències* (2008)
- 29 *El naixement de Jaume I. Drama històric amb pròleg, quatre actes i epíleg* (2008)

ISBN: 978-84-7283-977-9

9 788472 839779